

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
2 A
44

De re vestiaria

LIBELLVS, EX BAYFIO excerptus: addita vulgaris linguæ interpretatione, in adolescentulorum gratiam atque vtilitatem.

SECVNDA EDITIO.

PARISIIS.
Ex officina Roberti Stephani typographi Regii.
M. D. XLI.

CAROLVS STEPH. BEneuolo lectori s.

QVANDO ita se res habet Lector, vt qui hodie tũ in dicendo, tum in alio quouis gerẽdo negotio, vni satisfecerit, omnibus ex æquo non satisfecerit: sitque nũc, vt semper fuit, admodũ magna ingeniorũ varietas: quorũ qui exactam rationẽ habere cupiat, variè quoque se gerat necesse est: Id certe cũ diligentius perspiceremus, atque audiremus quotidie nonnullos conquerẽtes, quòd Lazarus Baysius, vir alioqui grauiss. non æquè pueris atque eruditioribus cõsuluisset: ne quid posthac eorum vtilitati detractum esse quisquam amplius iudicaret, visũ est nobis operæpretium, summam eorum quæ in libello de re vestiaria continentur, breuibus perstringere, atque in ordinem disponere, ex ipsius authoris volunta-

te: præmissa interim vulgari vestiũ ac colorum interpretatione, vt vel etiam in hac parte adolescentuli bonarũ literarum cupidiores sibi quoq; satisfactũ putent: nulla tamen authoris grauitate imminuta: sed tantum ex ipsius opusculo selectis iis quæ ad puerorum vtilitatem facere videbantur. Neque enim nos latet quàm inconsultè fortassis, ne dicam temere, faciant ii, qui dum alienas vigilias in compendium aut epitomen redigũt, viris bonis laudem omnẽ præripiunt, labores suffurãtur: præsertim quum id suo nomini nescio quo fato attribuunt. Quamobrẽ Lector, si me audies, nullã posthac fidem adhibebis iis, qui istiusmodi nugis curiosius delectantur: vterísque hac velut summula rei vestiariæ, donec integrũ Baysii libellũ intelligere poteris, aut vacabit perlegere. Vale.

Summa rei vesti ARIAE, EX BAYSIO.

De tegumentis capitis. Cap. 1.

PRIMVM quidem in veſtimentorum ratione, à ſuperioribus ad inferiora: deinde verò, ab intimis ad exteriora progrediemur. poſt hæc autem ad ornamenta, colores, & alia huiuſcemodi pueris neceſſaria deueniemus. Qua in re, ne verboſiores ſimus, poſt explicata vocabula ex Bayſio, Lectorem remittemus ad libellum: atque vbi quidpiam additum erit præter authoris ſententiam, id à nobis hac nota[ ] ſignabitur. Incipiemus igitur à tegumentis capitis.

Pileus, ſiue pileū, Vng bōnet. à Græcis τὸ πῖλιον, καὶ τὸ πιλίδιον dicitur. [Caue autem ne pro pilidio, dicas philidion. Nam τὸ φιλίδιον καὶ φινάκη apud Græcos galericulū ſignificāt, quem nos falſam perrucam dicimus. Tranquillus in Caligula, cap. 11. capillamentum appellat.] Pileus autē ſeruorum fuit inſigne, cum raſo capite libertate donabātur. Vnde pileati ſerui à Gellio dicti qui manumittebātur: atque hinc etiam prouerbium, Vocare ad pileum, pro, Donare libertate, dictum eſt à Suetonio. Vide Cap. 20. Bayſii.

[Pileus clauatus, ex Nonio, Vng bōnet a fers, ou a boutons d'or. quòd clauis aureis intextus ſit, cuiuſmodi nunc geſtare ſolent noſtri aulici.] Claui

autem aurei in pileis, vestimentis, aut etiam calceis, sunt qui vulgo dicuntur, Fers d'or. Cap.7.

[Hinc clauulus diminutiuũ, qui cingulis canum insigebatur, hoc est collaribus, quæ vulgo vocant. Varro, Cingulũ circũ collum ex corio firmo, cum clauulis capitatis. Des clous a teste.]

Galerus, Vng bõnet rond, rotundum ait esse pileolũ Hieronymus ad Fabiolã, quasi media sphæra. Nonnullis autem est quam Tiaram Græci, atque adeò nostri appellant. Cap.20.

[Fortassè Galerus non erat absimilis pileolo, quem hodie Græci, quos Albanos vulgò vocamus, sub oblonga cyrbasia gestare solent: cuiusmodi etiam nunc Senatores Veneti vtuntur, & in Academia Parrhisina scholastici: sed iis nunc vsus aliam formam dedit.]

Tiara, erat capitis tegmen regũ Orientis. Ouidius in vndecimo de Mida rege,
Tempora purpureis tentat velare tiaris.
Plutarchus inter medicam stolam annumerat in Antonio: & in Artaxerxe pro galea sumpsisse videtur. Hiero. idem esse ait cum Galero. Cap.20.

[Gemmatam tiarã dixit Virgilius: & Iuuenalis Phrygiam, quòd ea primum Phryges vsi sint. Sidonius item tiaratos reges dixit, caput tiara velatos, quos Græci tiarophoros vocant. Budæus tiaram summi pontificis appellat, quam triplicẽ coronam vocare solemus, Le regne.]

Petasus, pileus Arcadicus Hesychio. Inde Petasatus, petaso indutus, apud Tranquillum in Augusto, & M. Tullium in epist. ad Cassium. Vide

Cap.20. [Petasum fortassis non ineptum fuerit appellare leuē pileum,sed amplum satis, quo viatores, tabellarii atque adeò caduceatores vti solēt ad arcendos imbres & solem.Vnde petasatū Mercurium finxerunt poetæ.

Cuculio,onis,inquit Iul.Capitolinus,gen' est pilei viatorū,quo capite obtecto vagari nocte solent]

Cyna,pileus erat Lacedæmoniorum ex Strabone. Quanquam Ephorus ex eodem pileum Laconicum appellet.Cap.20.

Cyrbasia, Chappeau d'albanois, pileus altus in speciē coni eductus.[Cuiusmodi nunc solent quidam ex Græcis gestare.]Ibidem.

Cidaris,siue citaris, ornamētum capitis regum Armeniæ, quod pro diademate confundit Plutarchus in Pompeio & in Lucullo. Erat etiam insigne regum Persarum, vt idem Plutarchus ait in Artaxerxe. [Q. Curtius primo gestorum regum Armeniæ,scribit Cidarim cærulea fascia albo circundata circuiri solere apud Persas.]Ibidem.

Diadema, Vng diadesme,ornamentū capitis regum insigne.hinc Ponere diadema, & capere diadema dixit Tranquillus. vnde etiā Metellus diadematus dictus est. Reginarum quoque fuit, vt ait Plutarchus in Lucullo, de Monima Milesia altera Mithridatis vxore. [Fasciam quandam aut amiculum opinor fuisse, quo regis caput atque adeò pileus ornabatur: παρὰ τὸ διαδεῖσαι, hoc est obuincire.Quod insigne regum inuenisse primum liberum patrem author est Plinius.Erat autē candidum vinculum,cuiusmodi hodie nostri præsides

Parrhisini, præterea etiam Venetiarum duces suis tiaris obuincire solent.] Ibidem.

Causia, pileus erat regũ Macedoniæ. [Budæus eleganter sumpsit pro galero coccino cardinaliũ, quem nonnulli capellum rubrũ appellant. Quin-etiam idem author est, causiam posse sumi pro eo pileo, qui à solis ardore nos defendit.] Vng chappeau: Ibidem. [Plautus pro naucleri pileo sumere videtur in Milite, Facito vt venias huc ornatu naucleriaco, causiam habeas ferrugineam.]

Mitra, Vng chappeau de fleurs, matronarum ornamentum Varroni. [Ea primùm vsas opinor virgines Lydias, deinde verò Mæonias. Virgilius 4. AEneid. de Paride,

Et nũc (inquit) ille Paris, cum fœmineo comitatu
Mæonia mentum mitra, crinémque madentem
Subnixus, rapto potitur.

Postea autem ad AEgyptias, Phrygias, Syrias peruenit. Ea autem videtur fuisse corona, floribus, vel quopiã alio ornamẽto, vt fasciis, horariisq; contexta, ac filo circunligata, vt sub mẽto astringeretur: vnde nomẽ quidam accepisse putant, nẽpe ἀπὸ τοῦ μίτου: hoc est, à filo. Quod filum Virgilius redimiculum mitræ appellat,

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Quidam phyliras vocant. Plin. lib. 16, Tenuissimum corium phyliræ, coronarum lemniscis celebres, antiquorúmque honore. Nonnullæ mulieres eas nunc adhuc vocant Des phulettes.] Cap. 19.

[Non omittendum hoc loco videtur, quando de mitra sermo est, Plutarchum in Numa, vbi de Saliis loquitur, mitram sumpsisse pro æneo pecto-

ris tegumento. Ita enim inquit, μίτραις δὲ χαλκαῖς ἐζωσμένοι πλατείαις, καὶ κράνη χαλκᾶ φοροῦντες. Quod ita retulit Liuius Dec. decima, Salios item duodecim Marti gradiuo legit, tunicæque pictæ insigne dedit: & super tunicam, æneū pectori tegumen. Homerus quoque mitram appellauit Iliad.Δ.

μίτρης θ' ἣν ἐφόρει ἔρυμα χροὸς, ἕρκος ἀκόντων.

Sed hæc à Baysio inter colloquendum accepimus. [Mitellam pro Corolla dixit Virgilius in Copa, Copa Syrisca caput Graia redimita mitella.] Cic. pro Rab. Sed Neapoli in celeberrimo oppido sæpe videmus cum mitella chlamydatum L.Syllam imperatorem.

Vitta, Tegumen capitis matronarum, quo capillos coercebant, & constringebant ac colligabant. Tibullus, -quanuis non vitta ligatos Impediat crines. Ouid.1.Metamorph.

Vitta coercebat positos sine lege capillos.

Erat quoque Vestalium, qua cū plaga vtūtur eæ, quæ perpetuā virginitatem Deo vouerūt. [Vittas gerebant, quæ pudicæ erant matronæ: neque enim meretriculis licebat vittis vti. Ouid. Este procul vittæ tenues, insigne pudoris. Virg. Soluite crinales vittas, capite Orgia mecum.] Cap.20.

Reticulum, Vne coeffe, tam virorū, quàm mulierum fuit, quòd capillū contineret. [Ita dictum fortassis à forma retis, vel piscatorii, vel venatorii. Iuuenalis, Reticulúmque comis auratum ingentibus implet.] Cap.19.

Restis, Vng rubād: Fasciola, qua mulieres capil-

los inuoluebãt. Capite eodẽ. [Retiolũ Seruius appellare videtur, ſuper illud Virgilii 4. AEneid. Crines nodantur in aurũ. Erat enim retiolũ, inſtrumentum ſiue faſcia quædã, qua comas colligebant matronæ. Italicæ virgines cordellam vocant. Cicero redimiculum appellare videtur act. 5. in Verrem, Hæc ciuitas mulieri redimiculum præbeat, hæc in collum, hoc in crines.]

Rica à Romano ritu, quòd, vt inquit Varro, Romano ritu ſacrificiũ fœminæ cũ faciũt, capita velant. Ibidẽ. [Plau. in Epid. Aut crocotulã, ſupparũ, aut ſubminiã ricam, baſilicã. Subminiam ricã pro oſtrina dixiſſe videtur quaſi ſubrubrã. Hinc ricula diminutiuum. Turpilius, Interea aſpexit virginem vectari in capite riculam indutam oſtrinam.]

Capital, Vng camail, ſacerdotale erat, inquit Varro, quod etiam nunc noſtri ſacerdotes deferre ſolent. Cap. 20.

Capitiũ, capitii, Vne cappe a femme, Capitis tegmen, à quo etiam appellatũ eſt. Quod ſi verũ eſt, in mulieribus id capitiũ dicemus, quod in matronis cappam appellamus, quo vndatim criſpo vtuntur Parrhiſinæ. Vne cappe de camelot. Cap. 17.

[Flameum, ſiue flameolum, veli genus, quo nouæ nuptæ capita amiciebantur. Qui mos adhuc hodie in Hiſpania obſeruari ſolet, vt primo nuptiarũ die virgines flameolo pellucenti faciẽ obtegant, eúmque per totũ diem gerãt, ceu intactæ & puræ virginitatis ſignũ. Dictũ flameũ, quòd à Flaminica, hoc eſt, flaminis vxore primum deferri ſolitũ ſit: erátque coloris lutei, cuiuſmodi Ferrarien-

ses ac Mantuanæ virgines deferre solent. Lucanus de Martia iterum nubente Catoni, Lutea demissos velarũt flamea vultus. Plin. Lutei video honorem antiquissimũ in nuptialibus flameis totum fœminis concessum. Iuuenalis, -sedet illa parato Flameolo. Italicæ matronæ fasciolũ appellant.

Carbasus, aliud velũ ex delicatissima tela compositum. Val. Max. lib.1, Cum carbasum, quam optimã habebat, foculo imposuisset, subito ignis emicuit. Virg.8.AEneid.
-eum tenuis Glauco velabat amictu Carbasus. Hinc vela nauium per translationem carbasea & carbasa dicta sunt.]

Plaga, Vng voele, grande tegmẽ lineũ quo hodie mulieres Romanæ vtuntur: & quẽadmodũ plaga olim Vestales virgines operiebãtur, ita núc quoq; nostrarũ monialiũ velamentũ, plagæ nomen accipere potest. Cuius diminutiuum plagula. Cap.20.

Calãtica, Vng cueurechef, tegmẽ capitis muliebre. Cic. in Clodiũ, Túne cũ vincirentur pedes fasceis, cũ calãticã capiti accõmodares, &c. Ibidem.

De vestimentis intimis. Cap. 11.

CAMISIAM quã vulgus appellat Chemise, nos recte & Latine imã siue intimã tunicã dicere possumus. Quidã interulã vocant. Est quãdo tunica absolute idẽ significet: vt apud Ouidiũ multis in locis, & Ciceronẽ act.7.in. Verrem. Vnde tunicatus à Martiale, pro eo qui barbare dicitur in camisia. Et tunicata quies ab eodẽ dicta, hoc est, libera ad opera togata. Athenæus χιτώ-

νον ἐχίθεϱ χον appellat tuniculá carni proximam. Vide cap.12.

Et quia nonnulli ex veteribus (vt nunc quoque à nobilibus & ditioribus quibusdam aulicis fieri solet) non eadem interula vtebantur noctu qua interdiu: itaque factum est, vt ab antiquis comicis χιτὼν εὐνητὴϱ diceretur, quam nos verbum è verbo, si volumus, tunicam dormitoriá dicemus: vulgus camisiam nocturnam appellat, Chemise de nuict. Ex libello De vasc.

[Post tunicá induebatur subucula, Vne chemise de drap, quam quidam subtunicale vocant, Græci ὑποδύτην, quòd subterinduatur. Suet. in August. Hyeme quaternis cum pingui toga, tunicis, & subucula, & thorace laneo, & femoralibus, & tibialibus muniebatur. Horatius,

-rides si forte subucula pexæ
Trita subest tunicæ. Baysius cap. 11, Vtebantur & tunica, quæ media dici potest, cuiusmodi ferè est tunica rubra, qua brumali tempore vtimur. Thoracem appellarunt veteres, Vne piece qui couure l'estomach, à denominatione pectoris, quòd pectus & thoracem tegat, vnde thoracibus lineis antiquos pugnasse testis est Homerus. Caput 8.

[Thorax ferreus vel ahenus, Vne escreuisse: Arma quibus cõmunitur pectus. Plutarchus in Lucullo, Thoracẽ ferreum habens squammosum & splendidum, ac fimbriatum paludamentum. Virg. 8. AEneid. -alii thoracas ahenos,
Aut leues ocreas lento ducũt argento. Vbi Seruius, Quia, inquit, apud maiores, thoraces tantum

pectora tegebant. Vnde Statius,
-triplici ſeruantur pectora ferro,
Pectora,nam tergo nullus metus.

Thorax laneus,Vne piece de drap. Suetonius in Auguſt.Hyeme quaternis cũ pingui toga, tunicis, & ſubucula, & thorace laneo, & femoralibus, & tibialibus muniebatur.

Thorax plumbeus. Plin.lib.7.cap.20, Nos quoque vidimus Athanatũ nomine, prodigioſæ oſtentationis, quinquagenario thorace plumbeo indutum, cothurniſque ducentorum pondo calciatum per ſcenam ingredi.]

Neque verò fortaſſis omnino ineptum fuerit, ſi quemadmodum Iurecõſulti ſtragula bubalina dicunt: ita quoque nos thoracem bubalinum appellemus eũ,qui vulgo à militibus geſtari ſolet. Vng colet de cuir de buffle. Bubalum enim vocabant antiqui bouem ſylueſtrem, quem hodie adhuc Itali bufalum,Vng buffle. Vide libellum de vaſc.

[Thoracem abſolute pro armis pectoris ponit Virgilius, ſtatim in initio vndecimi AEneidos,
Teláque trunca viri, & biſſex thoraca petitum
Perfoſſúmque locis.

Diploidem pro eo quod vulgus vocat Pourpoint, veteres non vſurpaſſe video,neque etiam eo genere vocabuli vſos vnquam fuiſſe. Dici autem debet ἀπὸ τοῦ διπλόος καὶ διπλοῦς, quod pro duplicato thorace ſumi videretur. Itaque fictum & nouum eſſe puto vocabulum, atque omnino alienum à communi vſu dicendi: niſi pro thorace laneo accipiamus, quod abſurdum adhuc videretur.]

De tibiarum ac femorum veſtimentis. Cap.11.

AEQVVM eſt nunc vt de femorum ac tibiarum veſtimentis ſuo ordine diſſeramus. Poſthæc autem ad calciamenta, veſtes medias & externas deueniemus. poſtremo verò ad ornamenta & colores digrediemur.

Feminalia & Brachæ, Hault de chauſſes. Vnde Gallia brachata, & brachati Galli dicti, quòd feminalibus vterentur. [Quæ femoralia appellare videtur Tranquillus in Auguſto. Vulgus Italorum coxalia vodie vocat.] Suidas, Heſychius, & Euſtathius in Homerum, vocant ἀναξυρίδας, quas nos brachas dicimus, quod facile coniicitur ex loco Diodori in quinto, καὶ ἀναξυρίδας, inquit, ἃς ἐκεῖνοι βράκας προσαγορεύουσι. Hoc eſt, & anaxirides, quas illi brachas appellant. Cap.20.

Subligaculum, Vng brayer, [quo vtebātur veteres ad tegenda obſcœna, ſiquando in ſcena prodibant, ne fortaſſis per incompoſitos geſtus, aut alia quauis ratione detegerentur.] Cic.1. Offic. Scenicorum quidem mos tantam habuit à vetere diſciplina verecundiam, vt in ſcena ſine ſubligaculo prodeat nemo. Ibidem.

[Genualia, Iartieres, apud Ouidiũ in libris Metamorphoſeon. Columella lib.7, Recte, inquit, genibus applicantur, ac genibus circundantur. De genualibus intelligit.

Tibialia, Bas de chauſſes. Paul⁹ Iurecōſ. Si tibiale vel humerale miles alienarit, caſtigari verberibus debet. Suet. Femoralib⁹ & tibialib⁹ munieba-

tur.hoc est, femora & tibias muniebat cōtra frig⁹.

Caligæ, caligarum, Des chausses, Tegumentum tibiarum militare. Cic. Attico, Et Epicratē suspicor, vt scribis, lasciuū fuisse: etenim mihi eius caligæ & fasciæ cretatæ non placebant. Fascias autem cretatas vocat, vt obiter dicam, pictas & colore aliquo delinitas. Quinetiam militaris caligæ forma ex antiquis marmoribus deprehēditur, tantum enim attingebat mediam tibiam: atque in extrema parte superiori, cuiusdam animalis ceu leonis caput præ se ferebat. cæterū à latere ipsius tibiæ fasciola quadā reuinciebatur ac claudebatur, quam vulgus lassetum appellat: nos etiā corrigiam appellare possumus: nisi mauis dicere clauis potius à dextra parte suffigi solere, qui interdū aurei erant, vnde claui caligares dicti. Plin. lib. 9. ca. 18, vbi de piscibus, Squamis inquit conspicui crebris atque præacutis, clauorū caligarū effigie. Hinc caligatus, caliga indutus. Iuuenalis, Veniā caligatus in agros. Et Caligulam primum dictum fuisse, quòd caliga vteretur, refert Ausonius hoc versu,

Caius cognomen caligæ cui castra dedere.

Caliga speculatoria, qua milites speculatorii vtebantur. Erat autem colore quodā vel forma à militari diuersa. Suet. in Caligula, Modo in speculatoria caliga, nonnunquam socco muliebri. Quo loco corrupte quidam legunt speculatoria.

Sculponeæ, sculponearum, Des guestres: Ita enim vsurpasse videtur Cato de re rustica, nempe pro tibialibus rusticorum: Sculponeas, inquit, bonas

alternis annis dare oportet familiæ rusticanæ: ad quod vocabulum accedere videtur vox Italica, discusoni. Næuius, Sculponeis batuenda sunt latera. Varro, Aspicio sculponeatam bigas sequi cornutas. Guestree. Vtrú autem sculponeæ laneæ fuerint, an ex tela confectæ, iudicet qui volet: ego verò de hoc statuere nihil possum.

Ocrea, ocreæ, Houseau. Apuleius, Ille crura ocreis inuoluit. Virg. 8. AEneid. -alii thoracas ahenos, Aut leues ocreas lento ducunt argento. Idem eodem libro, Tum leues ocreas electro auróque recocto. Vbi Seruius, Leues ocreas: id est nitida tibialia. Vnde ocreatus, Qui est house.]

De calciamentis. Cap. IIII.

VENIAMVS nunc ad calciamentorum genera: deinde verò ad medias atque externas vestes ascendemus.

[Calceus, Vng soulier, quod idem calciamétum significare videtur.] Fiebát autem antiquitus calciaméta ex hœdorú pellibus: quod tú ex vetustissimis marmoribus, qui hodie adhuc sunt Romæ, coniicitur: tum ex Martialis testimonio lib. XII. Epig. ad Phœbum. Videto libellum de vasculis.

[Excalciare pedes, Deschausser les pieds. Suet. in Vitello, Pro maximo munere à Messalina petiit, vt sibi pedes præberet excalciandos. Hinc Calceolarius à Plauto dictus, Vng cordonnier: quod nomen vulgus Italorum adhuc integrum retinet.

Calceolus, Vng escarpin, leuis erat calceus, & simplicem tantum soleam habens, qualem solent

pedites ac milites leuis armaturæ gestare. Cic. primo de nat. deorum, Cum pelle caprina, cum hasta, cum calceolis repandis.]

Soccus, Græcorum erat calciamẽtum, quemadmodum calceus Romanorum. Eo tamen etiam vtebantur Romanæ mulieres: quapropter muliebris à Tranquillo dictus est in Caligula.

Socculus, idem cum socco, etsi diminutionem significare videatur. Suetonius in Vitello, Detractúmque socculum, inter togã & tunicas gestauit. Itaque detrahere socculum, proprie dictum, pro deponere & auferre socculum. Terent. Assido, accurrunt serui, socculos detrahunt. vulgus Venetorum nunc adhuc vocat, disoccoli. Des pantouffles.

Cothurnus, genus calciamenti subere quodãmodo subleuati, quo vtebantur Tragœdi vt eminẽtiores apparerent: & viatores, ne tã facile impingerent in lutum: item etiam virgines, vt grandiores apparerent sub oblonga stola. Quapropter cothurnos ipsos de suris vincire solebant. Virg. 1. AEneid.
Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
Purpureóq; altè suras vincire cothurno. Nisi forte legendum putaueris,
Purpureásque alto suras vincire cothurno. Hinc Iuuenalis, -breuiórque videtur
Virgine Pygmæa nullis adiuta cothurnis. Cic. 3. de finibus, Conuenit optime ad pedem cothurnus. Hoc calciamenti genere nunc quoque vti solent nobiliores Romanæ, Florentinæ, Bononienses, ac Ferrarienses matronæ: vt multo altiores cothurnatæ quàm crepidatæ videantur. Vnde metapho-

rice cothurnatus ſtilus, altus & ſublimis atquē excellens dicitur. Martialis,

Grande cothurnati pone Maronis opus. Virgil.

Sola Sophoclæo tua carmina digna cothurno.

Hoc autem differre cothurnū à crepida quidā putant, quòd cothurnus altior ſit, ac præterea vtrique pedi conueniat. Vtrunque tamen coniungit Suetonius in Caligula. Plin. lib. 7. cap. 20. refert de Athanato prodigioſæ oſtentationis viro, qui cum quinquagenarius eſſet, cothurnis ducentorū pondo calciatus, per ſcenam ingrediebatur.

Crepida à crepando dici videtur, quòd eius ſolea breue obſtragulum habens, inter incedendum ſubinde calcaneum feriat. Tuſcum erat vel Graium calciamentum, prius quàm ad Romanos perueniret. Quo etiā nunc quoque mihi videntur Veneti nobiliores vti: appellant autem ii planulas: Gellius crepidulas voce Græca dictas putat. Quòd verò crepidæ obſtragula haberent, quæ vulgo coopertoria appellātur, id oſtendere videtur locus Plinii: Cū & pedibus, inquit, margaritas nec crepidarum tantū obſtragulis, ſed totis ſocculis addūt. Itaque crepidatus dicitur, quem Veneti vocāt, Inpianelle. Cic. in Piſonem, Inde nocte intempeſta, crepidatus, veſte ſeruili, nauem conſcendit.

Solea verò, à qua vulgaris noſter ſermo profectus eſt, Vng ſoulier, obſtragula nō habebat: ſed tantū quibuſdam ligamentis ſiue ligulis, quas anſas vocabant, Des courroyes, ſuperiori pedis parti obuinciebatur. Cuiuſmodi ſunt hæc calciamēta quæ vulgus vocat, Souliers a l'apoſtolique, quòd iis calcia-

ti apostoli Domini pingi soleant. Plautus in Casina, Si hoc effexis, ego soleas tibi dabo & annulum in digito aureum. Propertius,

Prosilit in laxa nixa pedem solea.

Inde soleatus, soleis indutus. Cic. in Verrem, Stetit soleatus prætor P.R. cum pallio purpureo. Gellius gallicas soleas vocat. hinc solearius Plauto, Vng cordonnier. Dicitur & equorum & mularum solea ferrea, Vng fer de cheual. Catullus,

Ferream vt soleã tenaci in voragine mula. Plin. lib. 33. cap. 11, Nostra, inquit, ætate Poppea coniux Neronis principis, delicatioribus iumẽtis suis soleas ex auro induere solebat. hoc est, soleis aureis pedes munire.

Calceus lunatus, insigne nobilium Romanorum vt voluit Plutarchus, addita lunula circa talum. Iuuenalis de Quintiliano,

Appositam nigræ lunam subtexit alutæ. Erat etiam Senatoribus proprius. Cic. Philip. 13, Mutauit calceos, pater conscriptus repente factus est. Id est, Lunatos calceos sumpsit. Budæus in Pand.

Non ineptum fortassis fuerit dicere fibula consertum calceum, Vng soulier a blouquettes, ea ratione qua Tacitus de moribus Germanorũ fibula consertum sagum dixit.

Corrigia autẽ calciamenti, ea est qua calceus fibula conseritur. Cic. 2. de diuin. Quæ si suscipiamus, pedis offensio nobis & abruptio corrigiæ, & sternutamenta erunt obseruanda. Vne courroye.

Fenestratum calceum quidam appellant, quem nostri vulgo scoletatum dicunt: nempe dimidiatum obstragulum habentem, Vng soulier escolete.

Perones, Des bottes, des hourdes, genus rustici calciamenti ex corio crudo, aut pellibus compositum, vt vult Seruius. hinc Virgil. Crudus tegit altera pero.
Altus autem erat ad mediā tibiā, quo minus limo aut luto aratorum pedes inficerentur. Iuuenalis, Nil vetitum fecisse volet, quem non pudet alto Per glaciem perone tegi.
Vnde etiam arator peronatus à Persio dictus est. Botté & hourdé.

Sandaliū, Græci calciamenti genus, quo mulieres potissimū vtebantur. Quod etiam Momus dicitur in Venere reprehendisse. Terent. Vtinā tibi cōmitigari videā sandalio caput. Hinc sandaligerulus, nomen à Plauto effictū in Trinū. & Sandalariū Apollinē vocauit Gellius lib. 17, cuius ædes in Sandalario esset: nempe vrbis parte in qua cōficiebantur ac diuendebantur sandalia. La cordonnerie.

Gallicæ, gallicarum, Des galoches, ex Cicerone secunda Philippica, vbi loco caligarum legendum gallicarum: & Gellio lib. 13. Vide cap. 16. Baysii.

[Græci vero καλοπόδιον appellant ligneum calciamentum. hinc prouerbium, Omnes eodem calopodio calciare. De ineptis & ineruditis medicis, qui omnibus morbis eadem adhibent remedia. Festus verò calones vocat calceos è ligno factos.

Sunt & alia permulta calciamentorum genera, vt sunt calcei phecasæi, sacerdotum & Sicyonii, eorum qui elegantiæ studebant, ex Cicerone: quales fortassis sunt quos hodie cornutos calceos appellamus. Est & alius calceus, qui Græcis dicitur

ἐμβὰς ἐμβάδιος, Tragicorum ornamentum. Quinetiam Apuleius quoque linteos calceos nominat, quos vulgus Italorum ſcarpettas vocat, nos autem Des chauſſons.

Sed hæc omnia recenſere, maioris & longioris operæ mihi videretur, quàm vt libelli breuitas expoſtulet. Quapropter commodius fuerit, ſi ad media veſtimenta quamprimum tranſeamus.]

De veſtimentis mediis. Cap. v.

POSTEAQVAM ſuperiora & inferiora veſtimenta declarauimus, videtur noſter ordo expoſtulare, vt ad media veſtimenta digrediamur: atque in primis à tunicis incipiendum.

Plures tunicas aliquando geſtabant antiqui: vel fortaſſis ad frigus depellendum: vel alia quauis ratione, vt author eſt Suet. in Aug. & Ouid. 2. Faſt. Et nos quoque ſolemus pluribus tunicis per brumam tegi. Præter duas igitur tunicas, quas ſuperius explicauimus: nẽpe imam ſiue intimã tunicam, quæ camiſia dicitur vulgo: & linea tunica, à Græcis λινοῦς χιτὼν: præter etiam mediã tunicã, cuiuſmodi eſt tunica rubra, qua brumali tempore vtimur. erat & alia tunica quæ his ſuperinduebatur: quam noſtri ruſtici, vocabuli Græci veſtigia imitantes atque retinentes, Hoqueton appellant: quaſi dicas ὀχιτὼν: alii Saye. Videto cap. 11. Bayfii.

[Canays, Tunica regia quæ περιπόρφυρος erat: hoc eſt, purpura prætextata. Tunica hyberna, Saye d'hyuer. Plautus in Milite, Conficiantur tunicæ mihi hybernæ bonæ.]

Tunica manicata, Vng ſaye a mãches: qua nõ ſi-

ne probro vti folebant antiqui : quemadmodũ videtur significare Cicero dũ in gregẽ Catilinæ inuehitur: & Virgilius de fœmineo Paridis comitatu loquens: Et tunicæ, inquit, manicas, & habẽt redimicula mitræ. Græci χειϱιδῶτας appellãt: Plautus manuleatas tunicas vocauit ſuo more. Ibidẽ.

Tunica lati claui, ſiue latus clauus. Hor. Et latũ demiſit pectore clauũ. Vng ſaye a boutons larges. antea quidẽ palmata fuit, à latitudine clauorũ dicta. nũc autem à genere picturæ appellatur, nempe à clauis purpureis, qui tunicis inſerũtur. Græci χιτῶνα πλατύσημον appellant. Liuius vbique palmatam tunicam, Suetonius aliquãdo clauum. Plinius tamen lib. 33. pro clauis annulos ponit: Annuli, inquit, diſtinxerunt alterum ordinem à plebe. Hoc eſt, Tunicæ annulatæ, ſiue claui lati. Inſigne enim fuit Senatorum, quo ab equeſtri ordine diſtinguebantur. Ibidẽ. Sumitur & latus clauus pro ſenatoria dignitate. Plin. in epiſt. Ego latũ clauũ à Cæſare noſtro: ego quæſturam impetraui.

[Obiter hæc dicam puerorum cauſa, Tunicam reſutã appellari, quã vulgus vocat Deſcouſue. quod vocabulũ etiam ad omnia alia veſtimẽta trãſferri poteſt. Tranquillus in Aug. Sumenti virilem togã, tunica lati claui reſuta ex vtraque parte ad pedes decidit.] Quod autem ad latum clauum attinet, Quintilianus in vndecimo, Ius lati claui pro Senatoria dignitate vſurpaſſe videtur. Ibidem.

Tunicæ verſicolores, Sayes bigarrez: cuiuſmodi Salii cum trabeis deferebant authore Dionyſio. Cap. 20.

Tunica phœnicea vel coccina, Vng saye d'escarlate: qua vtebãtur Romani cum prælii aut pugnæ signum indicare volebant. [Ea autem nunc nostris aulicis venatoria est aut viatoria.] Ibidem.

Tunica aurea, Saye de drap d'or: qua triumphasse Tarquiniũ Priscum Verrius apud Pliniũ tradit.

Tunicis etiam Romanæ mulieres vti solebant longè latéque diffusis ad vlnas cruráque aduersus oculos protegenda, quarum vlnæ consutæ non erant: vnde prouerbium, Tunica pallio propior. Quod etiam ex Ouidii versibus elicitur. Erãt igitur Romanæ mulieres φαινομηρίδες, quemadmodum & Spartanæ, quæ sola tunica, vt inquit Plutarchus, amictæ incedebant: cuius pinnæ dissolutæ aliquatenus erant, Pollux vocat σχιστὸν χιτῶνα. [Fortassis id est vestimenti genus in mulieribus, quod Itali vulgo sottanam vocant: nos verò, Vne cotte, ou vng corcet.] Vide cap.12.& 13.

Tunicas substrictas & breues citra humerũ desinentes Græci ἐξωμίδας vocãt ex Gellio. Qua forma tunicæ vsum Catonẽ refert Plutarchus, cũ brumæ tempore rusticaretur. Vng saye a cheuaucher. Cap.12. Nisi malis cũ Plutarcho in Philopemene χιτῶνα ἱππικὸν vocare: Hoc est, tunicã equestrem.

Tunica talaris, Vng saye long iusques aux talons: cuiusmodi erãt illæ muliebres tunicæ. ex Cicerone in Catilinam. Ibidem. [Fortassis est ea quã rectam vocat Plinius lib.8, qua simul cum toga pura induebantur tyrones nouæque nuptæ: quam prima texuit Caia Cæcilia. Tunica autem recta quid sit, non facile assequi possum. Tunica verò ta-

laris,ad imos vsque pedes demissa erat,quæ Græcis ποδήρης dicitur.]

Tunica domestica, Vng saye pour vser parmi la maison. Cic.2.de finibus, Quo loco etiam forensem tunicã appellare videtur. Vng saye pour porter hors de la maison. Ibidem.

Tunicam linteã purpura prætextam ab Hispanis deferri solere, quæ miro candore fulgebat, refert Liuius lib.2.tertiæ Decadis. Quod videtur ad verbũ vertisse ex Athenæo in sexto. Appellat enim ille huiuscemodi vestimenta χιτῶνας περιπορφύρους. Polybius quoque χιτωνίσκον περιπόρφυρον dixisse videtur lib.3. Vide cap.10.

[Non omittam hoc loco quòd Homerus Argiuos χαλκοχιτῶνας appellare solebat:hoc est,æreis tunicis indutos & armatos. Itaque χαλκοχίτων, ωνος,erit quem vulgus vocat Vng homme armé.]

Tunicatus, sola tunica indutus, En saye,en hoqueton. Græcis μονοχίτων dicitur. Qua ratione Cleopatram tunicatam Augusto iisse obuiã refert Plutarchus:& Ennius Carthaginensium iuuentutem tunicatã appellat: Athenæus quoque statuas tunicatas vocauit. Cap.11. Quinetiã Tacitus refert Augustum ea ignominia milites suos affecisse,vt per totũ diem iuberet eos ante prætoriũ stare, interdum discinctos tunicatósque. Cap.8. Et quia fuit aliquando tempus cũ P.R.toga non vteretur, sed tãtum tunica: itaque Tacitus plebem Romanam,populum tunicatum appellat. Cap.9.

Tunicam chirurgi & medici in sua anatome vocant tegumentum & membranam illam quam

viſcera, inferiora quidem à peritonæo, ſuperiora autem à mediaſtino accipere dicunt. vulgus vocat Vne taye. Plin. lib. 11. cap. 37, Tenuibus multíſque membranis oculos natura compoſuit: calloſis contra frigora caloréſque tunicis. Idem tuniculas oculi vocauit lib. 26. cap. 11. Et Celſus teſticulorum inuolucra, tunicas appellauit. Perſius quoque cæpe tunicatum eadem ratione dixit. Cap. 11.

[Tuniculæ molles à Gellio dictæ, ad Catonis mollitiem exprimendam: quòd nimium delicato veſtitu vteretur. Quod fortaſſis de ima ſiue intima tunica dici poteſt, quam camiſiam vocamus. Cui ſententiæ accedere videtur Turpilii locus: Me miſeram quòd inter vias epiſtola excidit mihi: infœlix, inter tuniculam & ſtrophium collocaram.]

Sagum, Vng ſayon, genus tunicæ militaris quæ armis ſuperinduebatur: alii accouſtramentum vocant, vt prætoriani. Militare erat indumentum. vnde Tullius, Itur ad ſaga: hoc eſt ad arma. Et ſaga parare apud eundem, pro bellum inſtruere. Cæſar primo belli ciuilis, Reliqui coeunt inter ſe, & repentino periculo exterriti ſiniſtras ſagis inuoluũt, gladióſq; diſtringunt. Ilz entortilloyent leurs ſayes autour de leur bras gauche. Saga Liguſtica probat Strabo in 4. Plutarchus πορφυροσαγαχλαμύδια appellat in Artaxerxe. Quinetiam idem Strabo, milites ἐν σάγοις dixit: hoc eſt quod vulgus ait En ſaye. Ca. 15.

[Sagis cucullis agricolas olim vſos fuiſſe teſtatur locus Columellæ lib. 1. cap. 8, Cultam, inquit, familiam magis vtiliter quàm delicate habeat, munitámque diligenter à vento, frigore, pluuiáque,

quæ cuncta prohibentur pellibus manicatis, centonibus confectis, vel sagis cucullis. Hoc est, Cucullos habentibus à tergo, quibus dum pluit, caput operire possint. Cato Cuculiones appellare videtur cap. 2. quòd cucullam à tergo haberent ad caput muniendum contra imbres: cuiusmodi indumenta fieri solent iis qui captiui ducuntur ad agitandos remos in bello nauali: vulgus galeotos appellat. Cucullam autẽ factam fuisse ad caput tegendum (cuiusmodi est illud quod à tergo illius pallii, quod Hispanicum vocamus, depẽdet) ostendit locus Martialis lib. 5. Epigram.

Illinc cucullo prospicit caput tectus.]

A sago fit sagulum pro eodem. Virg. de Gallis loquens, Virgatis lucem sagulis. [Hoc est, Quæ habent in virgarum modum deductas vias: vel etiam purpuratis, vt inquit Seruius. Virgam enim antiqui Galli purpuram appellabant.] Ibidem.

Sagatus, sago indutus. Tranquillus in Cæsare Dictatore. & Martialis,

Vis te purpureum Marce sagatus amem?

[Et sagaria ab Vlpiano dicta, pro arte conficiendi vel vendẽdi saga, quẽadmodũ lintearia. Ibidem.

Sagum fibula cõsertum, Vng saye attaché auec vne boucle, dixit eleganter Tacitus, de moribus Germanorum.]

Abolla quoque militaris erat tunica, quæ tyria à Martiale dicitur:

Nescit cui tyriã dederit Crispinus abollã. Ibidem.

Læna, quã Græci χλαῖναν vocitant, à militibus per æstatẽ deferebatur. Ea quoq; villosa in sacrifi-

ciis vſos antiquos Cicero in Bruto teſtatur. Et pellenicæ lænæ antiquis victoribus Athletis præmii loco dabãtur. Nonius inter veſtes ponit. Vide cap. 15. [Succurrit hoc loco, quando de læna villoſa ſermo eſt, non ineptum fortaſſis fore ſi eadem ratione, qua villoſa læna à Cicerone dicta eſt, ſagum etiam villoſum dicamus: cuiuſmodi paſſim núc in Italia vti ſolent: & apud Gallos non pauci: ſagum phryſatum vocant, Vng ſaye phryſé.

De veſtimentis externis. Cap. VI.

SVPERSVNT nunc exteriora veſtimenta, quæ omnia ferè togarum ac veſtium nominibus continentur. Itaque primum de togis, deinde verò de veſtibus dicemus: poſthæc autem ad ornamenta & colores digrediemur.

Toga, Vne longue robe. Tunicæ toga ſuperinducbatur, vel tunicis potius. Erat autem Romanorũ, quemadmodũ palliũ Græcorum: vnde Comœdiæ togatæ dictæ, quæ Romanorũ: palliatæ, quæ Græcorum. Solis autem Romanis ciuibus licuit olim toga vti: & ſane fuit tempus cum fæx vulgi nõ temere vnquam Romæ toga vteretur, ſed ſola tunica. Togã Plutarchus τήβεννον, Athenæus τήβενναν vocat. Cap. 9. [Itaque togatos recte appellabimus eos, quos vulgus vocat, Gens de lõgue robe: nempe Senatores & magiſtratus forenſes, quorum decus eſt oblongiore veſte amictos incedere.]

Toga etiamnũ pacis inſigne fuit: hac enim maxime differebãt Senatores togati à ſagatis militibus. Tullius in Piſonem, Non dixi hanc togam, qua ſum amictus, nec arma, ſcutum, & gladium

vnius imperatoris: sed quod pacis est insigne & otii toga: contrà autem arma tumultus atque belli. Vnde etiam hic versus à Cicerone factus, Cedant arma togæ. Hoc est, Bellum paci concedat. Inde quoque togati pro pacis amatoribus ab eodem dicti lib. 4. ad Atticum, Ergo erimus ὁπλῖται, qui togati esse volumus? [Hoc est, bellum igitur suscipiemus & arma: quum nos magis delectet pax ipsa, atque adeò toga, quæ est velut pacis & otii insigne?] Cæterum etiam à togæ frequenti vsu Gallia togata dicta est, quæ est nunc Italiæ pars intra Padum, Rubiconémque, & Apenninum montem. Dicti quoque Hispani togati & stolati, qui Beticam incolunt. & Xerxes togatus à Magno Pomp. dictus, vt testatur Plinius. Cap. 10.

Toga candida vtebantur qui magistratum petebant. vnde extat oratio M. Tullii habita in toga candida: nempe in Catilinam & Antonium competitores. Liuius album vestimentum vocat 4. ab vrbe, Placet tollendæ ambitionis causa tribunos legem promulgare, ne cui album vestimẽtum addere petitionis causa liceret. Inde candidati dicti qui magistratum petebant. Cap. 9.

[Toga quoque alba hilaritatis index fuit, qua in epulo, vel publico, vel parentali vtebantur. vnde albati dicti. Cic. in Vatinium, Cum ipse epuli etiã dominus Quintus Arius albatus esset, tu in templum Castoris te cum T. Fibulo atrato, cæterísque tuis furiis, funestum intulisti. Horatius 2. Serm.

Ille repotia, natales, alиósve dierum
Festos, albatus celebret. Græci λευχειμονοῦντα vocant.

Toga pulla siue atra; Vne robe de dueil, qua in funeribus vtebantur, vt nunc quoque vtimur. Cic. in Vatiniũ, Quis vnquam in luctu domestico, quis in funere familiari cœnauit cũ toga pulla? cui de balneis exeũti præter te pulla data est? Vnde pullati & atrati dicti. Cicero eodem loco, Quæro, quis vnquam cœnauit atratus? Græci vocãt μελανειμονοῦντα. Hæc Bud. in reliquis annot. Pandect.]

Togula, Vne petite ou mince robe. Martialis,

Trita quidem nobis togula est, vilísque putrísque.

Hinc fit Togatulus, qui togula vtitur. Idẽ 7. Epigrammatum,

Sit maior numerus togatulorum. Cap. 10.

[Nempe togatulos appellare videtur eos qui potẽtiores magistratus mane salutatum ibant, & per vrbem concomitabãtur honoris & præmii gratia. quod munus vulgus vocat, Faire la court. Itaque togatuli erant quos cortisanos dicimus.]

Toga pura dicebatur, cui nulla purpura prætexta erat, quam ἀπόρφυρον καὶ πλαίσιον ἱμάτιον: Hoc est, iustam & sine purpura vestem appellat Plutarchus in Antonio. Hac autẽ, vt inquit Plinius in 8. induebantur tyrones, nouæque nuptæ eo ipso die quo viris tradebantur: quæ tunc temporis ineptè virilis dici potuisset. [Lucanus in principio 7,

-pura venerabilis æque

Quàm currus ornãte toga. Id est, nec picta, nec triumphali, nec prætexta.] Vide Budæum in Pand.

Toga virilis, quam ἀνδρεῖον ἱμάτιον vocat Plutarchus in Bruto, Sumebatur sedecim annorũ ætate statim post prætextam depositam: Quod con-

iicitur ex Tranquillo in Aug. Duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit. quadriennio pòst, virili toga sumpta, &c. Sumebatur autē in tēplo Iouis Capitolini, vt inquit Varro. [Et quomodo à toga viri censebantur, sic Athenis, ἐδοκιμάζοντο: id est, εἰς ἄνδρας ἐγράφοντο: καὶ ἐτάττοντο εἰς ἄνδρας: quod & τελεῖν εἰς ἄνδρας dicitur. Cicero in Philippicis, Sumpsisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti. Scommate Philippum excipit, quòd etiam virili toga sumpta, non abstineret ab effœminatis & puerilibus negotiis.

Toga prætexta, vel prætexta absolute, dicebatur ea toga, cuius oræ & circuitus purpura prætextus erat. Hac de re περιπόρφυρος à Plutarcho in Publicola dicta, quasi habens in circuitu purpuram intextam: & cuius limbus erat purpureus. [Limbus autem, vt postea in ornamentis docebimus, erat fascia, quæ ambibat extremitatē vestiū in circuitu. Virg. 4. AEneid.

Sidoniam picto chlamydem circundata limbo.

Id autem est prætexere.] Quod verbum ab authoribus antiquis vsurpatum video, pro eo quod vulgo dicimus Bordare, & Cooperire bordum. Ausonius, Quibus Danubii ora prætexitur: id est, cooperta & bordata. & Ouidius prætexta velis littora dixit, pro bordatis. Item Plinius lib. 17, prætexta tuguriorum appellauit, quæ nos borta tecti tuguriorum barbare diceremus. Cap. 10.

Vt autē ad prætextā redeamus, Budæus ex Pædiano refert, prætextam nobilium fuisse tam mu-

lierum, quàm virorum: ídque exemplis Ciceronis comprobare videtur. Plutarchus item & Liuius pueros prætextatos appellant. Plura videto in annot. reliquis in Pandectas.

A prætexta, prætextata amicitia, iam inde à puero cœpta apud Martialem. Prætextati quoq; cognomentum Papyrio inditum, vulgatissimum ex Gellio. Prætextatus item dicitur, qui nondum posita prætexta, togam virilem sumpsit. Tullius in secunda ad Antonium, Tenésne memoria, prætextatum te decoxisse? Prætextatum dicit eum qui pupillari ætate esset. Cap. 10.

Prætexta etiã magistratuum erat ex Liuio, qua vtebãtur censores, qui erant veluti in apice & culmine dignitatis constituti: de quibus loquitur Atheneus. Quinetiam Cicero pro Cluentio, prætextam inter ornamenta senatoria ponit. Ibidem.

Concessum est etiam aliquando Romanis senatoribus honoris ergo, toga vti prætexta in spectaculis, cum alioqui lacerna in vsu vulgi esset. Qui honos concessus est à senatu M. Catoni cum præcipua prætura. id refert Plutarchus in Catone. Cap. 16.

Prætexta pulla nulli licebat vti authore Festo, nisi qui funus faciebat: quæ haud scio an alia fuerit à toga pulla, de qua satis dictum est. Budæus.

Redeamus ad togam. Quibus igitur hominibus vti toga Romana licebat, ii vt ciues habebantur. nam qui ciuitatem Romanam amittebant, vsum quoque togæ amittebant. Budæus. Cæterum solebant Romani togati, potentiores concomitari per

vrbem, cum alii ciuibus togatis, qui etiam mane eos salutatum ibant. Atque hinc est quod Martialis togam raram optat, inter cæteras vitæ fœlicitates, ne cogatur bene mane togatus circunuolare limina potentiorum, salutationis defuncturus officio. quod qui diligenter obibant, sportulā in singulos dies accipiebant, centum scilicet quadrantes, qui nummus valet decem solidos ex nostris. Præterea fuit tempus cum toga cōmune vestimētum esset diurnum ac nocturnum, & muliebre & virile. Postea verò mos fuit vt mulieres adulterii cōuictæ virili toga indutæ, in publicum procedere cogerentur, vt refert Isidorus. Hæc Bayfius cap. 9. [Hinc Horatius 1. Serm. matronas, togatas vocat: -quid inter Est in matrona ancilla peccesve togata. Matronæ enim quæ à maritis repudiabātur, togam accipiebāt sublata stola, propter ignominiā.

Toga attrita, Vne robe vsee. Martialis, Attrita veniet sportula sæpe toga.

Toga etiam pro facultate oratoria. Lucanus de Cicerone, -cuius sub iure, togáque

Pacificas sæuus timuit Catilina secures.

Toga arcta, Vne robe estroicte. Horat. 1. Epist. Arcta decet sanum comitem toga. Arctiori enim, vt opinor, togā vtebantur comites, anteambulones, & salutatores illi, de quibus suprà diximus potius, quàm cuiusuis ordinis alii. Togam restrictā appellare videtur Suetonius in Augusto.

Toga laxa, Robe large a plain fond. Togas enim inquit Acron, Romani pro census modo, laxas vel arctas gerebant. Itaq; laxas togas, Senatorum ma-

gis fuisse putauerim: quas etiā fusas appellasse videtur Suetonius in Aug. Togis neque restrictis, neque fusis vsus est: clauo, nec lato, nec angusto.

Toga picta triumphātium fuit, quemadmodum & trabea. Festus, Picta quæ nunc toga dicitur, antea purpurea vocitata est. erátque sine pictura, &c. nempe palmata apud antiquos. Græci pictas vestes αἰθινὰς appellant, quarum multa mentio apud Athenæum, Strabonem, & alios.

Toga purpurea, quam Plutarchus triumphalem etiam vocat. Tullius in secunda Philipp. Antecedebat in rostris collega tuus, amictus toga purpurea in sella aurea. Liuius primo belli Macedonici, Dona ampla data quæ ferrent regi, vasa aurea, argenteáque, togáque purpurea. Quibus verbis adducor vt credā vestem illam, quam sacri Euāgelii scriptores purpuream & purpuram dixerunt, fuisse togam purpureā, quæ & toga picta dicebatur: qualis in Seruatoris nostri ludibrium scilicet, tanquam à S.P.Q.R. missa fuit illi qui se regem Iudæorum diceret, vt mentiebantur Iudæi. Ibidem.

[Togas rasas Phrygianásque diui Augusti nouissimis temporibus fieri cœpisse scribit Fenestella. Nescio an sericeas & arte laboratas intelligat. Itali enim rasum adhuc vocāt Du satin, quòd fortassis nullis villis hirtus appareat, quemadmodū holosericum, quod villutum etiam appellant.]

Toga palmata eadem cum trabea fuit & picta: triumphalis enim erat, & à victoria dicta, quæ palmæ nomine significatur. Martialis, Palmatæque decem sed cito redde togæ. Ibidem.

Trabea triumphantium erat, vt toga picta. Hinc Ausonius, Trabea vt in pace, consulum: sic in victoria, ducis triumphantis. Itaque trabea quoque consularis fuit, quod etiam Ammianus confirmare videtur: appellat enim cõsularem trabeam, quæ à consulibus deferri solebat. Virg. 7. AEneid.

Ipse Quirinali trabea cinctúque Sabino

Insignis. Vbi Seruius, Sabinum cinctum, interpretatur trabeam sic in tergum reiectam, vt vna eius lacinia à tergo reuocata hominem cingat. Quo vestimenti genere vtebatur consul bellum indicturus. Quinetiam Salios Dionysius refert tunicis versicoloribus indutos fuisse, togásque annectentes fibulis circunductis purpura subtegmine puniceo, quas trabeas vocant. Est enim gentilis ea vestis, Romanis valde honorifica. [Quo ex loco pueris non inutile fuerit disserere, quàm eleganter dictum sit annectere togam fibula purpura circunducta, Clorre ou fermer & serrer la robe auec vne boucle entouree d'escarlate: cuiusmodi Virgilius dixisse videtur,

Aurea purpuream subnectit fibula vestem. Præterea subtegmen, illud esse quam tramam vocamus. Itaque coniicere possumus has trabeas, quas Dionysius describit, textiles fuisse: ídque ex Virgilio, cum de Andromache loquitur:

Nec minus Andromache digressu mœsta supremo

Fert picturatas auri subtegmine vestes. Postea vero subdit, Textilibúsque onerat donis.] Fuit enim sanè tempus cum Trabeæ, equitum essent, vt coniecto ex Martiale in Didymum,

Theatra loqueris,& gradus,& edicta,
Trabeásque & Idus,fibulásque,cēsúsque. Ibidem.

Cæterum trabearū tria esse genera scribit Suetonius. Vnū,quod diis sacratur, & est totum purpureum. Alterū, quod est regum,quod etiam purpureum est,sed albo infectum. Tertium, est augurale, purpura & cocco mixtis infectum.Ibidem.

Trabea quoque vtebantur equites in funebri pompa,vt inquit Tacitus in tertio,de funere Germanici. Trabeam autem Plutarchus in Romulo ἁλουργίδα vocare videtur. Ibidem.

Paludamentū,Vne cotte d'armes, Plutarchus in Lucullo ἐφεστρίδα vocat: & in Crasso φοινικίδα, pro purpureo paludamento posuit.Erat autem imperatorum & militum amictus, quo super armis indui solebant. Dicerem id vestimenti genus,cui intexti liliorum flores,quódque induti reges Gallorum depingi solent. Plutarchus in Iulio Cæsare στρατηγικὴν ἐσθῆτα vocat. hinc paludatos duces dixit Iuuenalis. Tullius ad Cassiū, Pansa noster paludatus ad tertium Cal. Ianuarii profectus est. Vtebātur & milites Græci alio genere vestis, quā ἐφαπτίδα appellat Athenæus in quinto. Paludatum autem,vulgus vocat Encottemaillé.

Paludamento aureo textili, sine alia materia indutam Agrippinam Claudii principis vxorem in nauali spectaculo refert Plinius. Quod Tacitus non paludamentum dixit, sed chlamydem auratam,in duodecimo. Vide cap.7.

Chlamys, vestis militaris & regia, quæ vt inquit Strabo libro secundo,Græcorum,& maxime

Macedonum fuit, qua pro paludamento vtebantur. Dionysius libro quinquagesimo, chlamydem pro veste militari, Romanorum paludamento fortasse, vel sagis posuisse videtur. Quinetiam chlamydem Vlpianus inter puerilia recenset, qua Numa primus Romanorum regum vsus est, & eadem coccina vsum Alexandrum imperatorem testatur Lampridius. Cicero pro Rabir. Chlamydatum L. Syllam imperatorem vocat. Et Plautus chlamydulam appellauit. Cap.11. [Quod autem Virgilius de Didone loquens dixit, Sydoniam picto chlamydem circundata limbo: id quidem ad regiam maiestatem ostendendam dixit: ac ne videretur minus proprie fortassis mulieri attribuere huiuscemodi vestimenti genus, addidit pictum limbum. Erat autem limbus, vt id quoque obiter etiam dicamus, fasciola quædam siue instita, assuta extremæ parti vestium muliebrium: cuiusmodi passim apud Germanos deferre videntur nobiliores matronæ. Inde textores limbolarii à Plauto dicti: quorum officium erat huiuscemodi fascias arte quadam eleganti intexere.]

Pallium Græcorum fuit, quemadmodum toga Romanorũ. Tullius pro Rabirio, Cõsularis homo, soccos habuit & palliũ. Quod inter vestimẽta cõmunia, quæ Tacitus in tertio promiscua appellare videtur, ponit Vlpianus: ea vulgus vocat Robe a tous les iours. Gellius libro 9, Herodi philosopho pallium attribuit. vnde Palliotenus & Barbatenus philosophi dicuntur, qui nihil habent præter pallium & barbam. Pallia etiam pro linteis qui-

bus in lecto vtimur, sumpsit Iuuenalis satyra 6, Aduocat Archigenem, onerosáque pallia iactat. Horatius vestem nocturnã dicit: Vestem nocturnã maculant, ventrémque supinum. Les draps du lict.

Palliis etiã mulieres vtebantur, quæ tunicis superimponebant: vnde prouerbium, Tunica pallio propior. Erant & pallia cœnatoria, quibus tum viri, tum mulieres vtebantur, dum in tricliniis cœnarent: de quibus Martialis,

Ad cœnam venies, sed sic in mensa recumbes,

Vt non tangantur pallia nostra tuis. De palliis cœnatoriis intelligit, quæ eadem & cœnatoria absolute dicebantur. Idem libro 10, Ebriǽque noctis cœnatoria mittet aduocato.

A pallio fit palliolum, quod laneũ fuit. Martial. Succida palliolo vellera quinque petit. Iuuenalis quoque mulieres palliolatas fuisse testatur. Hinc palliolata virgo apud Martialem: & palliatus apud Gellium, lib. 9. Vide cap. 13. Baysii.

[Palliolum quoque pro breui operimento sumi potest, quod humeris coniicimus, dum peregre proficiscimur. Vng manteau. Plautus in Epid. Orna te Epidice, & palliolum tuũ in collum conicce. Iecte ton manteau sur tes espaules.

Palla, inquit Varro, ideo dicta, quòd palàm sit. Quæ varia fuit, & multis propria. pallam enim gestabant mulieres, quæ palla honesta Horatio dicitur: ea etiam tragœdi vtebantur: ex Ouidii tertio Amorum. Præterea fuit palla longa ad terram vsque promissa, apud Virgilium. fuit & palla breuis quæ Gallica dicebatur. erat autem facta ad for-

mam nostri palletoci manicati. Martialis,

Dimidiasque nates Gallica palla tegit. Quem versum videtur interpretari Strabo in quinto,cum ait,tunicarum vice pallas manicatas à Gallis gestari solere,ad verenda vsque,natésque medias pertingentes. Cap.13. [Fortassis non ineptum fuerit, quam cappam Hispanicam vulgo vocamus, pallam Hispanicam vocare: qua breuissima vtuntur Florentini, Vne cappe a l'espaignole. Habet autem à tergo, & de humeris dependentem cucullum ad arcẽdos imbres, & collum ac caput ab iniuriis externis protegendum: Itali vocant, Vn capuzzo: nostrum vulgus cappetam vocat, quæ monachorum quoque propria est.

Bardocucullum autem opinor eundem fuisse cũ palla Gallica, quo scilicet Galli Xanthones vtebantur. dictum quasi bardus cucullus:hoc est, rudis & male compositus. Martialis,

Gallia Xanthonico vestit te bardocucullo,
Cercopithecorum penula nuper erat.]

Penulam autẽ abusiue nobilissimi veteres dixere omne quicquid tegit,vestimẽti genus itinerarium ad pluuiã arcendã, vt inquit Lampridius: nos viatoriã vestem dicemus,qua etiam mulieres vtebantur peregrè proficiscentes. Græci φαινόλην vocant & μανδύην: cuius verbi vestigia sequentes, nos Mãteau dicimus: habet enim Mãdya simile quiddam cũ penula:qua etiam oratores vsos refert Tacitus & Lampridius in Alexandro senes. Hinc fit penulatus,pallio amictus,Amantelé. Cic.pro Milone,Cum alter veheretur in rheda penulatus.

Penula ſcortea vtuntur ii qui ſolenne habent viſere ædem D. Iacobi in Cõpoſtella. Broudes vocamus.[Appellãt autẽ Hiſpani lingua ſua huiuſmodi tegumentum Mozeta di cuero.]Scorta enim veteres,pelles nominabãt. Vtũtur & penula ſcortea pegaſarii curſores qui à Gallia Lugdunenſi quinto aut ſexto demũ die Romã aduolãt,ſubinde per ſtationes mutatis equis: vulgus poſtas vocat.

Penula gauſapina,erat crebra & villoſa,qua hyberno tempore & frigido vtebantur. Cap.17.

Lacerna præterea vtebantur Romani ad arcendas pluuias, quam togæ ſuperimponebant, cum ſpectaculis operam ſedentariam præſtarent.Iuuenalis Satyra nona,

-pingues aliquando lacernas,
Munimenta togæ duri craſſique coloris. Quod idem ex Tranquillo & Martiale probatur.Eandem quoque militum fuiſſe videtur ſignificare Propertius in quarto,

Texitur in caſtris quarta lacerna tuis. Dicta lacerna quaſi lacera, quòd capite minus ſit. Ea autem non vtebantur illuſtriores, niſi pluuio tempore, aut in ſpectaculis: quas autem in ſpectaculis deferebant, albas fuiſſe coniicimus ex Martiale, qui in Horatium ludit, quòd nigra lacerna opertus ſpectaculis adfuiſſet. Lacernis quoque mulieres vſas videtur innuere Iuuenalis in prima ſatyra. Quinetiam in pleriſque Italiæ ciuitatibus matronæ lacernatæ,mirifice temperato greſſu incedunt.

Fortaſſe non ineptum fuerit noſtros iuris vtri-

usque doctores quum cappis, quas vocant, pellitis ornati incedunt, laciniis ornatos dicere: id autem insigne plerunque apud Italos deferre solent.

Sacerdotes quoque qui canonici dicũtur, lacernis nigris ornantur & cucullo, cum in choro psalmos Dauidicos decantant. Tempore verò æstiuo vtuntur amictu pelliceo, quem ab amiciendo opinor aumiciam vocant. Vne aumusse.

Item videntur lacernæ esse ex quibus cardinales Romæ obequitando triumphantiũ more vtuntur, sacerdotii, vt ita dicam, dibaphici ius adepti cum cucullo & causia purpurea. Cæterũ lacernas pauperiorũ fuisse ostendit Iuuenalis in tertia. Cap.16.

Endromis, vestis genus quo ἐν δρόμῳ, hoc est, in cursu & palæstra vtebãtur, quam pinguem hirsutámque, & villi longioris fuisse constat ex Martiale lib.4. Iuuenalis itẽ in sexta taxat mulieres Romanas, quæ endromide purpurea vterentur.

Sindon, vestis linea à Polluce dicta, vel amictus ex lino AEgyptiaco: quod nunc dicrossum appellatur: dicta, vt opinor, quia primũ in Sidone vrbe huiusmodi amictus fieri cœpit. ob id Tyria à Martiale dicta. Erãt enim vicinæ vrbes Tyrus & Sidõ.

Othonium autem vestimentum magis ex lana fuit, hoc est, vt ait Homerus, ἐξ ἐρίου potius, id est, ex lana: quàm ἐκ λίνου, id est, ex lino. Cap.13.

De variis vestiũ appellationibus. Cap. VII.

VESTIS, Vng habillement. Græci ἐσθῆτα vocant omne vestimenti genus, cuius à natura is vsus fuit, simul vt depelleret iniu-

riam cæli, ſimul vt eas corporis partes, quæ nō decorè aperiuntur, velaret: vnde nomen accepiſſe creditur. Veſtem præterea accipere videtur Cicero in Verrem, pro ipſo panno. Hinc eſt quod ait Vlpianus, veſtimentorum omnia lanea eſſe. [Veſtimentum autem à veſte ita diſtinguemus, vt dicamus veſtimentum omnia ſimul veſtimentorum genera comprehendere, quibus corpus tegitur, generalius enim quiddam eſt. Veſtem autē ipſum indumētum ſeorſim & ſolum, ac ſingularem quādam veſtimenti ſpeciem.] Cap.1.

Stola ἀπὸ τοῦ στέλλομαι, idem fere quod veſtis: nā & id comprehendere videtur ex etymo, quod indui à nobis ſolet. Itaque nulla alia ratione à veſte differre videtur, quàm ea qua veſtimentum ab indumento quis differre putauerit. Quanquā non defuerunt qui inter veſtimēta muliebria ſtolam annumerarēt, inter quos fuit Vlpianus. Et authorem videtur habere locupletiſſimū Ciceronem in Antoniana ſecūda, in hæc verba: Sūpſiſti virilem togam, quam ſtatim muliebrem ſtolam reddidiſti. [Cui ſententiæ videtur accedere Vitruuius lib.1. cum Cariatides matronas ſtolatas depingi ab antiquis ſolere ait, & pro columnarum ornamentis ad fulcienda ædificia rectas erigi.] Stola item pro cultu à quodam Græcarum elegantiarū ſcriptore poni videtur ex Plutarcho in Alexandro. Ibidem.

[Veſtis inſignis, Robe d'eſtat: qualis nunc à noſtris cōſulibus geritur, quaſi vero cōſularem & nobilem ac ſplendidam veſtem dicamus. Liu. Flaminem Ioui aſſiduū ſacerdotem creauit, inſigníque

eum veſte & curuli regia ſella adornauit. Quinctiã inſignia gentilia hodie dicemus, quæ vulgus arma vocat, quaſi armis quæſita. Des armes.

Baſilicam pro veſte regia, ἀπὸ τῆς βασιλείας dixiſſe videtur Plautus in Epid. Vng mãteau royal.

Segmentata veſtis, hoc eſt gemmata, quòd ſegmentis ac margaritis & gemmis ornata eſſet. Segmenta enim gemmas vocat Iuuenalis, Segmenta & longos habitus. Idem etiam ſegmentatas cunas vocat: hoc eſt, gemmis decoras: Et ſegmentatis dormiſſet paruula cunis. Hoc eſt, cunis ſegmentatum veſtimentum ſuperimpoſitum habentibus.

Serica veſtis, ſiue ſerica, abſolute, ex Martiale, quæ & medica olim dicta fuit, vt inquit Pollux lib. 1. de bello Perſico: à Seribus populis dicta: apud quos vermiculus quidam σὴρ appellatus ſerico nomen dedit. Tacitus in ſecundo, Siricam pro Serica ſcriptum reliquit. Falluntur autem maxime qui Sericum putant eſſe, quam vulgo ſetam vocamus: quámque conficiunt iſti vermiculi, qui paſſim in Italia & Gallia lanificii cauſa nutriuntur. ſunt enim bombyces, non autem ſeres.

Holoſerica veſtis, tota ex ſerico, nulla alia materia, qua primus Romanorum vſus eſt Antonius Heliogabalus ex Lãpridio, cuius immenſum fuiſſe pretium coniicitur ex Flauio Vopiſco.

Subſericæ veſtis ſubſtamen ex ſerico eſt: cuiuſmodi fortaſſe videtur id quod vocamus Satin de bruges.

Bombycina veſtis, vel bombycina, abſolute, Pli-

nius ad luxum fœminarum fuiſſe ait. Martial. Fœmineum lucet ſic per bombycina corpus. A bombycibus vermiculis dicta, quorum filo tela delicatiſſima contexitur. Hos autem fuſiſſime deſcribere videtur Plinius. [Quare mea quidē ſententia, maxime falluntur ii qui Bombyciniū barbare pro diploide vel thorace effinxerūt: cum nulla eius verbi ratio adferri poſſit.] Cæterum Bombycinam veſtem Propertius à Co inſula Coam veſtem appellat. Cap. 6.

[Byſſina veſtis, ex lino delicatiſſimo & ſubtiliſſimo compoſita, quod byſſus appellabatur, adferebatúrque Romam ex Achaia ad mulierum delicias: cuius ſtipulam quaternis denariis væniſſe author eſt Plinius lib. 19. cap. 1. Thyleſius Byſſinam veſtem, vt aurum, fulgere ait: erátque ornatus diuitum. quod vel ex Euangelii loco certum eſſe poteſt, in quo diuitis parabola tractatur.]

Veſtis vndulata, De camelot, quòd eius cōtextus vndarum fluctus imitetur. Plin. lib. 8. cap. 28, Vndulata veſtis primo laudatiſſima fuit, inde Soriculata defluxit.

Hodie veſte ſerica heteromalla vtimur, quā villoſam & villutā vulgo dicimus, Robe de velours. Quemadmodū & lanea heteromalla, quā trippā, ni fallor, appellamus, Trippe de velours. Cap. 14.

[Neque verò omnino ineptum videbitur, quandò ita cōmunis appellatio fert, ſi veſtē damaſcenā dicamus eā, quæ varias in contextu figuras refert: qui mos fortaſſis à Damaſco profectus eſt. Itaque ea ratione dici poterit, qua nos pruna Damaſcena

dicimus, ſimilia iis quæ in Damaſco naſci ſolét.]

Veſtis aurea & veſtis clauata, pro auro & clauis aureis cõtexta, dicta eſt à Vopiſco, cũ Tacitũ imperatorem ait, auro clauatis veſtibus interdixiſſe.

Attalica veſtis, Brochee d'or. Plin. in vndecimo, Aurum intexere in Aſia inuenit Attalus rex, vnde nomen Attalicis. Ibidem. [Plin. lib. 36. cap. 15, Sed & reliquus apparatus tantus Attalica veſte, tabulis pictis cæteróque choragio fuit.]

Picta veſte vtebantur triumphantes & nobiliores ac regii. Iuuenalis,

Et latum pictæ veſtis conſiderat aurum.

[Virgilius picturatas vocat lib. 3. AEneidos,

Fert picturatas auri ſubtegmine veſtes.]

Porrò colores diuerſos picturæ intexere Babylon maxime celebrauit, & nomen impoſuit.

Polymita, veſtis plurimis liciis intexta: quod opus primum ab Alexandria profectum eſt: quemadmodum & belluata tapetia. Plin. lib. 8.

Veſtem militarem Plutarchus in Tiberio vocauit ἐσθῆτα στρατιωτικὴν Ibidem.

[Veſtis domeſtica, Robe de chambre, à Cicerone dicta; quam Veneti delimanum vocant. Quemadmodum etiam forenſem dixit ſecundo de finibus.

Tenuis veſtis & ſimplex, ac etiam denſa ex eodem, Robe ſangle.]

Pellicea veſtis, Robe fourree, quã foderatam vulgus dicit, quæ etiã pellibus duplicata dici poteſt.

Veſtis viatoria ex Budæo, quam Herodianus in quinto hodœporicam appellat, vulgus robam curtam dicit. Cap. 1.

Vestis Melitensis, muliebris fuit, quæ fiebat Melitæ, quæ est insula satis lato periculosóque mari à Sicilia disiuncta, in qua est eodē nomine oppidū, quò iste Verres, inquit Tullius, nūquam accessit: quod tamē oppidum isti in textrinā per triennium ad muliebrem vestem conficiendum fuit. Cap.17.

[Cyclas cycladis, Vne faye, vestis muliebris tenuissima, explicabilis & spatiosa, quæ in modum veli, quòd totum corpus circundaret, facta erat: à κυκλόω, id est circundo, dicta. Iuuenalis,

Hæ sunt quæ tenui sudant in cyclade. Propertius,

Et longa cyclade verrit humum.

Virgilius tamen AEneid.1. cycladem videtur pro velamine assumere (ita enim interpretatur Seruius) quod Argiuæ mulieres deferre solebant. Vnde ait,

Et circuntextum croceo velamen Acantho

Ornatus Argiuæ Helenæ. Circuntextum autem, quòd in eo arte textoria picta & circūducta apparerent acanthi, hoc est, spinæ albæ folia, cum ipsis floribus croceis & purpureis.

Cæsitium Plautus in Epidico appellare videtur linteolum candidum, in multas partes cæsum, ac deinde subligaculis reuinctum: vt veluti per interualla & lacinias vestis serica transpareat: cuiusmodi illud est indumentum quod Venetæ mulieres gestare solent: appellatúrque ab illis vulgo trauersa. fortassis illud esse potest quod in vsum nostrarum matronarum venit, quod vocant Garde robe: nisi quòd linteum non est.

Varia veste exornatus dicitur, qui vestem sæpe

mutat & variat, ne fortassis semper idem appare-at. Terentius in Eunucho,

Ita visus est dudũ, quia varia veste exornatus est.

Vestis expãsa, Robe estendue. Plin. lib. 2. cap. 103, In Illyriis supra fontem frigidum expansæ vestes accenduntur. Ita quoque dicere poterimus vestes soli expãsas, Estẽdues au soleil. qui mos est Italis, vt quotãnis semel suas vestes soli exponant & expandant, vt mundiores & elegantiores fiant.

Versicolor vestis, Robe de drap changeant, ou de plusieurs couleurs. Dionysius de Saliis, & Liuius lib. 9. ab vrbe condita.

Discolor vestis, quæ varios colores præ se fert, vel cuius color veluti per radios quosdam per totam vestem diffusus est: vulgus diuisam vocat.

Vestis decolor, Robe desteinte, quã vulgus decoloratam vocat: hoc est, cuius color effloruit & euanuit, propter imbrem aut continuum attritum.

Mutare autẽ vestẽ, Changer de robe, quod & cõmutare dixit Plautus proprie in Capt. Itaque, inquit, inter se cõmutant vestẽ & nomina. Ilz changent de robe & de nom. Mutare autem vestẽ, Cicero sumit, quando pro alba, vel Senatoria, vel alia toga, pulla vestis sumebatur & squallida: vel in funere, vel in luctu. Pro Sextio, Erat igitur in luctu Senatus, squallebat ciuitas publico cõsilio, mutata veste. In eadem, Néve hunc suum dolorem mutata veste significarent, siue illa vestis mutatio ad luctum ipsorum, siue ad deprecandum valebat. Qui Romanorũ mos fuit. Mutata enim veste rei conspiciebantur, & toga deposita sordidam vestẽ

accipere solebant: hoc est, vilem & abiectam ad luctum & deprecationem significandam. Vnde est illud dictum Ciceronis in Pisoné, Nec minus lætabor, cum te semper sordidum, quàm si paulisper sordidatum viderem. Itaque sordidatus dicetur, quem vulgo vocamus, Mal en ordre. Quinetiã sordidata mancipia Cicero in Antoniana dixit: hoc est impura & squallida. Virgil. de Charonte, Sordidus ex humeris nodo pendebat amictus.

Colligere auté vesté, Trousser sa robe, dici potest, quemadmodum Martialis colligere togam dixit lib. 7. Collige Cinna togam, calceus ecce perit. Item & colligere pallium. Plaut. in Capt. Collecto quidem est pallio, quidnam acturus est?

Elegans vestis, Robe mignonne & bien faicte: squallidæ & sordidæ contrarium. Gellius probro fuisse M. Catoni scribit, quòd eleganti veste, mollibúsque tuniculis vteretur.

Linea vestis, Vng roquet: qualem solét Cardinales & episcopi super purpurea toga gestare: item etiam nostræ mulieres rusticanæ profestis diebus. Plin. li. 12, Vnde vestes lineas faciút. Linteã vestem Cicero vocauit actione 7, Alii, inquit, purpuram tyriam: thus alii atque odores, vestémque linteam.

Laciniosa vestis, Robe plissee, ampla & multis laciniis, hoc est sinubus fluens: qualé fuisse chlamydé illam laciniosam orbe gyrato describit Plinius lib. 5. cap. 10. quam metatus est Dinocrates architectus, AEgyptum in chlamydis effigiem reducens.

Vestem phrygianã dixit Fenestella, quã nos vocamus Brodee: Itali laboratam vocant. Virgilius

quoque, Arte laboratas vestes dixit. Plinius enim lib.8.refert Phryges Idæos primos, vestes acu facere inuenisse: vnde phrygiones appellati, Brodeurs.

Vestem autẽ cõchyliatã vocare videtur Plinius, cõchyliorũ succo infectã, & veluti murice tinctã, lib.9. cap.39, In conchyliata veste cætera eadem sine buccino, prætérque ius temperaturæ.

Theristrum, Robe d'esté, vestimentum æstiuum appellare possumus, ἀπὸ τοῦ θερίζειν: quod æstiuare significat.

Chimastrũ, Robe d'hyuer, vestimentũ hybernum ἀπὸ τοῦ χειμάζειν: hoc est, hyemare.

Synthesis accipi videtur interdum pro tota veste in vestiario composita, vulgus vocat Vne garde robe. Iurecõs. in lege Titia. §. Semproniæ. Quæro an ex vniuersa veste, id est ex synthesi, tunicas singulas & palliola, Sempronia eligere possit.

Est & synthesis, totum illud indumentum quod quis honoris interdum gratia, interdũ etiã ostentationis alternis diebus, vel etiam bis eodem die mutare solet: quemadmodum facere videntur ex nostris aulicis nonnulli, quos hodie holosericatos, cras purpuratos, mane pullatos, vespere albicantes videbis. Martial.2.in Næuolum,

Sic micat innumeris arcula synthesibus.

Scutulatum præterea textum arte fieri deprehendi potest: cuiusmodi ferè est qualis cernitur in aranearum telis. Est autem scutula à scuti forma dicta. Vide Plinium libro 11.cap.23. Nobis autem si diuinare liceat, quam emplastrationem Plinius lib.17.scribit: fieri adempta scutula, eam dicemus

quæ vulgo dicitur, Enter en escusson.
Item etiam vestem scutulatam, si ad vulgus nostrum referamus, appellabimus Vne robbe cõtrepointee en escusson. Sed huic interpretationi neminem voluerim inhærere tanquam vera esset.]

Quod verò in vestium appellatione superest, id postea dicemus inter explicandum colores. Nunc autem æquum est, vt, quemadmodum polliciti sumus, & ordo noster expostulare videtur, pauca quædam de ornamentis differamus.

De ornamentis. Cap. VIII.

VARIA fuit apud veteres ornãdi corporis ratio, quemadmodum nostra quoque tempestate videmus. Aliis enim ornamentis vtũtur Reges, aliis vulgus ipsum, aliis item matronæ, aliis qui sacris operam nauant. Itaque partem eorum suo ordine recensere optimum videtur.

Atque, vt à capite incipiamus, Corona, insigne regum fuit ornamentum. Virgilius,
Et duplicem gemmis auróque coronam. Hoc est, quæ duplex erat, vel duplicata gemmis & auro: nempe quæ tantum haberet auri & gemmarum, quantum in duabus coronis fuisset satis. Quod autem regũ fuerit, id ostendere videtur 8. AEneid.
Ipse oratores ad me, regníque coronam,
Cum sceptro mittit. Vide MITRA.

Coronam quoque pro galea, quemadmodum στέφανον Homerus, sumpsit idem author in 5,
Omnibus in morem tonsa coma, pressa corona.
Nisi galeas coronatas habuerint antiqui, vt in

terpretatur Seruius.

Corona etiam frondium & florum dabatur iis, qui vicerant in bello aut palæstra: aliis quidem querna, aliis viminea, aliis hederacea: eas Græci στεφάνους appellant, & victores stephanitas: quorum vt inquit Pollux in 3, præmia in corona & frondibus erant. Cic. 6. Verr. Vnxisse vnguentis, complexsse coronis & floribus. Dicebatur etiam ab antiquis Græcis στρόφιον, ἀπὸ τοῦ στροφεῖν: hoc est conuoluere & vertere, quòd capiti circumponeretur.

Corona florea, Vng chappeau de fleurs. Plau. Aul. Nūc thusculū emi, & hasce coronas floreas. Corolla, Vng chappelet de fleurs, pro eodem. Propert. Me iuuat extremis positum languere corollis.

Sceptrum, Vng sceptre. à Græco τὸ σκῆπτρον, quo aureo reges vtebantur, ac manu gestabant. Homerus, χρυσέῳ ἀνὰ σκήπτρῳ. Fuit autem primùm Iouis insigne, deinde vero aliorum regum. Eo enim pacem & fœdus significare dicuntur, vt aperte docet Virgilius AEneidos duodecimo.

Lituus, baculus incuruus, quo sedentes augures, auibus templa designabāt. Cic. 1. de diuinat. Quid lituus iste vester, quod clarissimum est insigne auguratus?

Pedum, Vne houlette, Baculus incuruus pastorū. Virg. At tu sume pedum. Per trāslationem autem accipimus pro eo ornamento quod nostri episcopi gestare solent: quandò etiam se pastores appellari volunt, vt sunt re vera. vulgus crossam vocat.

Apex laniger, ornamentum pileorum, quos flamines inter sacrificandū in lucis ac syluis gesta-

re solebant: super quibus erat breuis virga, desuper habens lanæ aliquid ad deterrendas aues à sacrificio. Virg. -nudósque Lupercos,
Lanigerósque apices. Eum autem pileum cum per æstus ferre nō possent, filo tantū capita religare cœperunt, vnde flamines dicti, quasi filamines.

Monile, Vng carcant, ou vng collier, Ornamētum gutturis vel colli, quale gestare solent nobiles matronæ, & equites, quos vocamus ordinis: quod quia gemmis & magaritis ornari & insigniri solebat, ideo baccatum à Virgilio dictum est:
-collóque monile Baccatum. Iuuenalis segmentum appellare videtur, Segmenta & longos habitus.

Inaures, Des templettes. Iis vti etiam nunc matronæ Italæ & Hispanæ solent ad auriū ornatum. Plautus in Epidico,
Non meministi me inaurē ad te afferre natali die?

Bulla, Vne bague, Insigne prætextatorum puerorū, præsertim si aurea erat: libertinis enim scortea bulla de collo dependebat, quasi cōmuniēs pectus puerile. Cic. in Verrem, Neque te tam commouebat, quòd ille cū toga prætexta, quàm quòd sine bulla venerat. Huiusmodi ferè ornamēta pueri vulgo nunc deferre solent. Dicta autem bulla à similitudine bullæ, quæ in aqua fieri solet, ad fragilitatem vitæ designandam. Quod autem nonnulli putant ἀπὸ τῆς βουλῆς deduci, ineptum est planè: nam neque consilium in pectore est, sed in cerebro, vbi & ratiocinatio: præterea vnico l scribitur. Inde hæredem bullatum dixit Iuuena-

lis, quem vulgo vocamus Ioli, bragart. Quaſi vero dicamus, bellulum & ornatulum.

Supparus ſiue ſupparũ, inquit Feſtus, veſtimentũ lineum quo puellæ præcingebantur. Lucanus, Suppara nudatos cingunt anguſta lacertos. Plautus, Si tu de illarum cœnaturis ſupparis.

Caſtula, aliud palliolũ quo puellæ pudoris gratia præcingebãtur. Varro, Caſtulam mulier ſumpſerat pro ſocculo. Hæc & perizonium & præcinctorium dicitur.

Inſtita, ſiue limbus, Vng gect: faſciola quæ ambibat ſtolam muliebrem. Ouidius,

Quǽque tegit medios inſtita longa pedes.

Fimbria, Vne frãge. Fimbriis vtebãtur in veſtiũ & tunicarum extremitatibus. Tranquillus in Cæſare Dicta. Vſum enim lato clauo ad manus fimbriato. Frangé par les mãches. Deinde ſubiungit, Nec vt vnquã aliter ſuper eum cingeretur, & fluxiore cinctura. Quo loco animaduertendum fluxiorem cincturam ab eo appellari, quæ alioqui laxa diceretur: quemadmodum & fluxam tunicam dixit, laxam.

Cinctura autem à cingendo dicta: vnde & vulgare nomen prodiit. Vne ceincture.

Cinctus item virorum fuit. Virg. 7. AEneid.
Ipſe Quirinali trabea, cinctúque Gabino
Inſignis. Quo loco videto Seruiũ. Vnde Cincticulus, Vne ceincturette. Plau. in Bacchid. Cincticulo præcinctus in ſella apud magiſtrũ inſideres.

Cingulũ verò mulierum erat, inquit Varro, Vne trouſſoire. Virg. de Pentheſilea, Aurea ſubnectens

exertæ cingula mathmæ.

Cingulum, Vng collier de leurier. Varro lib.2.de re rust. cap. 9, Cingulum circum collum ex corio firmo cum clauiculis capitatis.

Baltheus, siue baltheum, Vne ceincture a espee. Varro baltheum inter arma adscripsit. dictũ quasi bullatum cingulum. Græci ζωστῆρα appellant.

Zona, cingulũ in quo argentum & nummos recondebant. Hinc prouerbium, Zonam amisit, de paupere & inope dicimus. Porrò autem latis zonis vtuntur mulieres apud Illyrios, quibus præcingunt ventrem dum bibunt: & primũ quidem mediocriter præstringũt: cum verò acrius bibunt, magis semper cogunt, comprimũntque. Vnde Mart.

Longa satis nunc sum: dulci sed pondere venter
Si tumeat, fiam tunc tibi zona breuis.

Fibula, Vne bloucque, ornamentũ ad vestẽ subleuandam. Virg.

Aurea purpureã subnectit fibula vestẽ. Et consertã fibula tunicã dixit Plinius satis proprie. Itali, vocabuli vim adhuc retinentes, vocant Vna fibbia.

Armillæ, armillarum, Brasseletz, mulierum ornamenta, quæ brachiis circũligabant. Vtebantur & Persæ quoque & Sabini armillis. Hinc Trapeiam aiunt armillarum desyderio, quas Sabini gestabant, Capitoliũ illis prodidisse. Hinc armillatus. Bud. Nostrates, inquit, caduceatores spintere hodie vtuntur, quæ armilla etiam dici potest, blasonum lingua vernacula vocant.

Brachialia, Des mãcherons, ornamenta brachiorũ quibus mulieres vti solent. Plin. lib.28. cap. 7.

Ceſtus, Vng tiſſu, Veneris cingulum efficax ad illectamenta gratiarum & amorum. Martialis,
Collo necte puer meros amores,
Ceſtum de Veneris ſinu calentem.

Ventrale, Vng tablier. Vnde villoſa ventralia dixit Plinius lib.8.

Strophiũ, Vng gorgias, faſcia pectoralis, quæ virginalẽ papillarũ tumorẽ operit. ex Turpillio. Hinc Strophiarius apud Plautum: & ſtrophiolum, quod Italicæ mulieres vocant faſcioletum.

Faſciam autem vulgus vocat, Vne bande, Latum aliquod vinculum, ſeu laneum, ſeu lineum fuerit, quo partes aliquæ corporis reuinciebantur: vnde cretatas faſcias Epicratis vocat Cicero ad Atticũ, hoc eſt picta quædam velamina, quibus caligarum vice vtebatur Epicrates. Quinetiam faſciis inunctis partem aliquam corporis male affectam obuinciebant antiqui. Cic. de claris orat. Qui deuinctus erat faſciis, & multis medicamentis propter dolorẽ artuum delibutus. Faſciam præterea lecti cubicularis idem Cicero poſuiſſe videtur, pro eo quod vulgus vocat Des courtines. Deferũt, inquit, ad coniectorem quidam, ſomniaſſe ſe ouum pendere ex faſcia lecti cubicularis.

Epomis epomidis, Chapperon de regẽt, ou d'aduocat, operimentum humerorum, nulli vſui futurũ, prӕterquam vt dignitatem quandam & magiſtratum exprimat. Tale quiddam doctores Theologi, & qui in Senatu magiſtratum gerunt, hodie deferre ſolent. Quod autem ſuperhumerale vertit Hieronymus: id quidem de ornamento ſacerdotali

intelligẽdũ est, quod stolã appellamus, Vne estolle.

Sudarium posuisse videtur Liuius pro eo linteolo quo sudorem abstergimus à fronte, quo eodẽ etiam ad expurgandas nares vtimur, Vng mouchoir. Ait autem lib. 9. de M. Catonis morte: Qui audiens C. Licinii dictum, se non damnatum, sed reum periisse, Protinus, inquit, sudario quod forte manu tenebat, ore & faucibus suis coarctatis, incluso spiritu, morte pœnam præcurrit.

De lanarum & vestium coloribus Cap. IX.

QVANDO noster ordo expostulare videtur, vt post explicatas vestes, lanarum etiam ac colorum genera explicemus: danda est opera vt puerorum studiis hac in re satisfaciamus. Tantùm enim de hisce rebus ea à nobis dicentur, quæ ad institutum nostrum, hoc est ad vestium & lanarum colores spectare videbimus. Cætera diligens lector ab Antonio Thilesio, viro doctiss. requiret, in eo libello quem de coloribus conscripsit.

Quod autem ad lanarum differentias attinet: ne quid obscuritatis ex huiuscemodi controuersia lectoribus oriatur, præstantiórne sit Mutinensis, Mediolanensis, an Ligustica: eos remittemus ad secundum caput Baysii. Tantum hoc addemus, apud omneis fere nationes Gallicam lanam maximo esse in pretio: vt præstantior & delicatior ab omnibus iudicetur.

Lanarũ igitur colores natiui memorantur quatuor præcipui, etiam si Plinius dicat vel natiuis

nomina deesse aliquot modis. Cap.2.

[Albus, Bläc, qui color visum disgregat. hinc alba vestis, quæ vulgo nomẽ suũ retinet, Vne aulbe. Alba etiam veste ornari solebant, qui candorem animi & hilaritatem præ se ferebant, vt in conuiuiis. Cic. in Vatiniũ, Cum ipse Qu. Arrhius epuli dominus albatus esset. Hodie quoque apud Italos virgines desponsatæ, quas vulgus vocat Fiancees, albis tunicis vti solent ad duritatem quandã, & integrum pudorem ostentandum.

Niger, Noir: qui color visum congregat. A quo nigra vestis dici non consueuit, sed atra & pulla potius. inde atrati & pullati Ciceroni, qui luctum & dolorem ex vestitu significabant. Camelinus quoque color à Sipontino pro pullo vsurpatur, qualis solet esse camelorum.

Coracinus color, hoc est niger, qualis solet esse coruorum, quos κόρακας Græci vocant. Hunc autem colorem distinxisse videtur Vitruuius à pullo lib. 8. cap. 3: Per id tempus, inquit, adigantur eò quotidie potum, ex eóque quanuis sint alba, procreant aliis locis leucophea, aliis locis pulla, aliis coracino colore.]

Rutilus, à Græcis ἐρυθρὸς dici potest. Martialis vero rufum appellat, Roux. Quanquam rufum à rubore dici putat Gellius. hinc rufum puerum vel hominem dicimus, qui colorẽ habet rubore quodã modo tinctũ. Terentius, Siquis me quæret rufus.

Fuluus autem, videtur de rufo atque viridi mixtus. hinc poetæ fuluum aurum & arenam & leonem dicunt.

Flauus, contrà, Fauue, videtur ex viridi, rufo, & albo concretus, vnde flauentes comæ à Virgilio dictæ, & flauentes frondes oliuarum, & Pacuuius flauam æquam & flauum puluerem dixit. Flauẽtes autem comæ dicuntur quæ ſunt punicei coloris, blõdos vulgus vocat. Quod ex Ouidiano verſu probari poteſt, ſecundo de Amoribus:

Seu flauent, placuit croceis Aurora capillis. Cap. 2.

Rufi præterea coloris multæ aliæ ſpecies ſunt: quas ſubinde explicabimus. nam præter fuluum & flauum, vt inquit Gellius, rubidus, phœniceus, & rutilus, & ſpadix, appellationes ſunt rufi coloris. de quibus poſtea dicemus.

Rubidus & rufus colores, atrore multo permixti ſunt.

Phœniceus, rutilus, & ſpadix, ſynonyma ex Gellio, ſignificántque exuberantiam ſplendorémque ruboris, quales ſunt fructus palmæ arboris nõ admodum ſole incocti: vnde ſpadicis & phœnicei nomen. Ibidem.

[Phœniceus autem à Phœnicia dictus: vnde & puniceus dicitur, vt punicea roſa apud Horatium & Plautum in Rudẽte, Fac tibi puniceum coriũ, poſtea atrum denuo. Cuir violet. Hinc etiam mala punica, quæ & granata dicuntur à Plinio, Põmes de grenade: quæ in punicis arboribus nouem generum dicta ſunt. Fortaſſis à colore interno acinorũ, & liquore ipſo vineo nomen ſortita, aut quòd ex Phœnicia primùm allata ſint.

Spadix, color equorũ proprius: quo infecti equi, à Virgilio ſpadices honeſti appellantur, Georg. 3.

Vulgus appellat Bayars, Græcæ linguæ vestigia retinens. *βαΐον* enim apud illos spadicem significat, quem balium vel badiũ Varro appellat. Equi, inquit, colore dispares item nati, hic balius, iste giluus. Quo loco vtrum legendum sit, badius an balius incertum est. Sed balias vestes pro subrufis à Vopisco in Aureliani Cæsaris vita dictas inuenio: etiam si scriptum sit blateas. Subrufus autem color dicitur qualis est eius violæ quam nos Calendulam vulgo vocamus, Du soulsiz, quasi florem omnium mensium, vt vocant Itali: vel vt nos, solisequium, dicere vellemus. Heliotropion Dioscorides vocat, subrufique coloris eum esse contendit. Cæterum, balius color, spadix dicitur & puniceus: fortassis is est quem vulgus vocat Baillet.

Giluus autem color & melinus idem sunt, mediusque est inter album & fuscum, qualis est mellis color: vnde melinam vestem dixit Plautus in Epidico,

Vbi ergo est, nisi si in vidulo aut melina attulisti?
Fortassis is est color quem vulgus vocat Tãné guarancé.

Quod autem giluus, albus non sit, vt quidam putãt, sed quiddam mixtum inter album & fuscum, id ostendere videtur locus Virgilii,

-color est deterrimus albis
Et giluo.]

Luteus quoque, rufus est color, sed dilucidior, Du iaulne: Quem Nonius ait proprie croceum dici. Virgil. in Bucolicis,

Iam croceo mutauit vellera luto. Et alibi,

Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis.
Item & oui vitellum, luteum dicimus. [Luteam quoque violám vocamus, Des giroflees iaulnes, Quam deſcribit Dioſcorides in capite Leucoii: ait enim eius ſpeciei violarum quas vulgus vocat giroflees, alias eſſe rubras, alias albas, alias luteas quæ præcipui ſunt in medicina vſus. Quamobrẽ corruptè vocatur hæc poſtrema viola à pharmacopolis leucoion luteum. Sunt præterea permultæ herbæ quæ luteum florem gerunt, qualis eſt Iſatis, quam vulgus vocat De la gaulde: & phlomos, Des flambeaulx: & geniſta, Des genetz. ſed Iſatis quæ & glaſton dicitur, fullonibus vtilis eſt ad pãnum luteum inficiendũ, qui & croceus vocatur.] vnde crocota veſtis dicta Nonio, à croco, vt opinor quæ eadem à Græcis κροκωτὸς καὶ κροκώτιον dicitur: hoc eſt, crocota & crocotula, quæ inter muliebria annumerantur. Item infectores à Plauto dicti crocotularii. Ibidem. [Quod autem Ouidius crocum rubrum appellet,
Nec fuerant rubri cognita ſigna croci:
id ſanè intelligi poteſt, propter croci ſuperficiem & colorem externum, qui oculis quidem ruber, ſed dum aqua delibutus eſt, & madefactus, luteus apparet.

Aſtrinus color, Fleur de peſcher, Qui & muricinus, à ſanguinis vel ſuccioſtreorum quorundam ſimilitudine. Hinc oſtrinæ veſtes Nonio dicuntur ſubrubræ, quas tinctas murice dixit Virgilius: quemadmodum & alio loco purpureum, oſtrum vocauit: parum enim differunt inter ſe purpura &

ostrum. Ostrinum colorem videtur subminiú appellare Plautus in Epidico: Aut crocotulam, supparum, & subminiam ricam.] Quam riculá ostrinam appellat Turpilius: Interea aspexit virginem vectari, in capite riculam indutam ostrinam.

Purpureus color in vestimentis laudatissimus antiquis fuit, cuius authorem fuisse ferunt Herculem: à purpuræ piscis succo, quo lanæ infici solent. Purpuræ autem vsus nobis est ignotus, quod & affirmat Budæus in libro de Asse. Romæ vero purpuræ vsum semper fuisse testatur Plinius. Purpuræ autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto. Itaque vel ex Plinio constat buccinum, & conchylium, & muricem inter purpuræ genera annumerari. Quinetiam fuit Romæ purpura violacea, cuius libram denariis centum væniisse Cornelius Nepos affirmat. Fuit & alia insignis purpura, quæ à Tyro insula Tyrium appellata est: & est omnium longè præstantissima. vnde Tyriæ vestes ab Ouidio dictæ, quæ eædem à Iuuenale Sarranæ appellatæ sunt. Tyrus enim etiam Sarra appellabatur. Tyriam autem vestem vel purpuream, vel etiam Megalensem purpuram, intelligo trabeam fuisse, vel togam pictam. Vide diligenter cap.2. [Et quia antiquæ mulierculæ decoris gratia, purpura genas oblinire solebant, quemadmodum passim nunc solent in Italia: ideo purpurissatas buccas vocat Plautus, Fardees, in Truculento: Quæ istas buccas tam belle purpurissatas habes.]

Amethystinus color, amethystum lapillum præ-

tiosum referens, quem purpureum vocat Ouidius: & Plinius Indicos Amethystos purpuræ colorem referre ait. Itaque vestimenta purpura infecta, eo temperamento, vt eius lapilli colorem reddant, amethystina dicentur. & Amethystinatum vocat Martialis, huiuscemodi purpura indutum. Quòd si colori Amethystino Tyrium quoque superaddatur, fiet color mixtus, qui Tyriamethystus à Plinio dicitur.

Succedit Dibapha Tyria, hoc est lana vel purpura Tyria bis tincta, ex etymo. Ibidem.

[Coccineus color idem ferè cum purpureo. tingebantur enim vestes grano quodam purpureo, quod à Dioscoride κόκκος βαφικὴ, hoc est granum tinctorium dicitur. Hinc coccina vestis. Martialis,

Coccina famosæ donas & ianthina mœchæ.

Ianthinus autem color, vt obiter etiam illud dicam, dicitur violaceus, cuiusmodi est color illius violæ quæ primo & nouo vere vbique oritur, quam nos violam Martiam, Dioscorides Ion appellat. vnde Ianthina vestis dicta, quam violaceam vulgus vocat.]

Molochinus color, Gris violant, in veste similis flori maluæ, cuius infectores dicuntur Molochinarii à Plauto in Aulul.

Ferrugineus color, ferro ardenti haud absimilis, vt quidam putauere, qui & hyacinthinus Virgilio: ait enim Ferrugineos hyacinthos. Ex Nonio.

Castaneus, Tanné: sublata enim tantum prima

ſyllaba, nomen accepimus. [Eſt autem hic color corticis exertæ caſtaneæ, & paululum aſſeruatæ ſimilis. Quem quia ſæpe induerat Galliarum rex: ideo à Gallis regius dictus eſt.] Cap.2.

Color viridis, Vert, Cuiuſmodi ſunt herbarum atque arborum folia. Hic & à Græcis glaucus dicitur, vnde Pallas ab Homero γλαυκῶπις dicta, hoc eſt, glaucos & ſubuirides oculos habens. qui color in oculis, antiquis Græcis pro pulcherrimo habebatur: quemadmodum nos quoque cæſios & cæruleos oculos laudamus, cum Romani nigros mâgis probent.

Cæſius color, cæleſtis, quem Indum quidam vocant & clarum. Hinc Pallas à Latinis cæſia dicta à colore cæli, quaſi cælia, vt inquit P. Nigidius. vnde Cæſarem dictum quidam putant.

Cæruleus color quaſi cæluleus, Couleur d'azur, Itali turquinum vocant: ſerenum enim cum eſt cælum, hunc colorem referre videtur.

Corneus color, qui cornu ſimilitudinem refert. Plin. lib.36.cap.8, Vitia vero in iis corneus color, aut candidus, & quicquid ſimile vitro eſt.

Cymatilis color, qualis vndæ marinæ eſſe ſolet: κῦμα enim Græcis fluctus eſt. Ouid. Hic vndas imitatur, habet quoque nomen ab vndis. Cap. 1. [Idem & color Venetus, & blauus color, & cæruleus quoque dicitur: cæruleum enim mare & vndas cæruleas dicit Virgilius multis in locis.

Leucopheus color, Gris, Quem nonnulli apud Italos religionis ergò ſibi perpetuo gerendum proponunt, quos illi Beretineos vocant. Græci leuco-

pheatos dicunt. Wartialis libro primo ad Scazontem,

Amator ille tristium lacernarum,
Et beticatus, atque leucopheatus.

Quinetiam leucopheum pannum dicit Plinius lib.32.cap.10.de rubeta ad quartanas vtili: Iecur, inquit, eius vel cor adalligatur in panno leucopheo.

Cineritius color, Sandré, quem cineraceum dicere videtur Plinius lib.33, Terra est alia rufa, alia cineracea. Idem & cinereus dicitur. Colum. lib. 2. cap.2, Nullum enim temere videmus locum, qui modo pigrum contineat humorem, non eundem vel nigri vel cinerei coloris.

Spumeus & maculosus à spumis & maculis, quibus tinctus & aspersus videtur, qui animalium quorundam colores esse solent, vt equorum quorundam & lyncum apud Virgilium: quemadmodum pomulatos equos à pomorum similitudine quidam appellant.

Ruber color, Rouge. Plato in Timæo refert rubrum colorem, ex ipsa ignei radii ad humorem mistione sanguineum creante nominari. Quæ supersunt de coloribus, lector, vt prius dixi, ex Thylesio videto.

De operimentis & instratis. Cap.x.

NE QVIDQVAM amplius ab adolescentibus bonarum literarum studiosis desyderari possit, earum præsertim rerum quæ ad vestium cognitionem pertinent: superest vt quambre-

uissime à nobis fieri poterit, eorum vestimẽtorum, vel potius operimentorum rationem explicemus, quibus passim vtimur, præter ea quæ corpus tegũt. Quanquam tamen vestimenta dici quis negauerit, si quidem vocabuli vim consideret: non enim stragulis, tapetis, & huiuscemodi rebus vestimentorum loco vtimur: sed quandò nobis hac in re vocabulum magis proprium deest, vtemur eo quod minus proprium est. Itaque primum de instratis dicemus.

Amphitapæ dicũtur vestes vtrinque villosæ: quæ quia villis ingentibus, vt inquit Lucilius, molles erant, ideo lectis insternebantur, super quibus dormire deliciosum antiquis fuit. Varro Manio, Alterum bene acceptum, dormire super amphitapa bene molli. Athenæus ἀμφίταπιν dixit: Hisce, inquit, amphitapi substernebantur è molli lana. [Fortassis id opertorium esse non ineptum fuerit dicere, quod ex Hispania ad nos adfertur: vulgus vocat, Vng catalogne.] Cap.14.

Amphimalla quoque vtrinque villosa erant, quemadmodũ amphitapa: id enim nomen ipsum significare videtur. vtebantúrque iis tum ad stragula, tum etiam ad operimenta & vestimenta. Vnde Strabo in quinto, Mediocrem verò lanam ager Patauinus, ex qua tapetia fiunt laudatissima, & gausapinæ, cæteráque eiusdẽ generis amphimalla & heteromalla.

Heteromalla autem, sunt altera parte tantum villosa, ex etymo: cuiusmodi ferè sunt mantæ vulgo dictæ, quas Massiliæ fieri videmus, quæ &

amictus, & stragulæ vestis, vsum nauigātibus præstant, Mantes de matelotz. Ibidem.

[Gausape vero, siue gausapinæ, tria hæc supradicta comprehendit, ésque genus ad omnia crassiora stragula.

Stragula item à sternendo, Vne couuerture, Dicitur quicquid insternitur alicui rei.] Vnde stragulæ Babylonicæ, quæ equis insterni solent. Marcus Cato, vt refert Plutarchus, cum ex hæreditate Babylonicum stragulum accepisset, statim vendidit. Fiebant autem huiuscemodi stragula aliquando ex bubalorũ pellibus, quos vulgus vocat Buffles. Atqui Babylonica stragula picta coloribus diuersis erant.

Præterea toris stragula superimponebātur, Couuertures de licts, Quæ ob id toralia dicta sunt. Ex libello de vasculis. Horatius 2. Sermonum,
Et Tyrias dare circum illota toralia vestes? Toralia enim omnia lecti stragula comprehendunt. vnde Tranquillus refert Claudium Cæsarem neminem visitasse ægrum, nisi prius explorato cubiculo, culcitrísque & stragulis prætentatis & excussis. Culcitræ autem adhuc apud Italos & nos quoque nomen retinent: appellant enim illi Coltre, nos Coultils. súntque ii veluti sacculi in quibus pennas auium, vel lanā, aut quiduis aliud includimus, vt lecti sint molliores.

Stragula villosa, Couuerture de catalogne. Mart.
Stragula purpureis lucent villosa tapetis.

Plagæ (inquit Nonius) grande lineum tegmēn quod nunc torale, vel lecticariam sindonem di-

cimus. Fortassis est illa vestis linea, vel instratum lineum potius, quod apud nos puerperæ honoris & decoris gratia lecto, in quo decumbunt, superponere solent, ad candorem & cultum delicatiorẽ ostendendum. Vne bauette.

Pallia lecti dicebantur, Les draps du lict. Ouidius in Amoribus,

Nec in lecto pallia nostra sedent. Iuuenalis 6,
Aduocat Archigenem, onerosáq; pallia iactat. Horatius vestem nocturnam appellare videtur,
Vestem nocturnam maculant, ventrémq; supinũ.

Lodix, Vng loudier. Martialis,
Lodices mittet docti tibi terra Catulli.

Sub stragulis quoque iureconſ. aulea & tapetes comprehendit. Itaque aulea, stragula sunt versicoloria, vt ait Seruius. dicta quòd primũ in aula Attali regis Pergamenorum inuenta sint. Propertius,
Porticus aulæis nobilis Attalicis.

Tapetes item siue tapetia, tegmina sunt variis picta coloribus, Des tapiz. Virgilius,
Instratos ostro alipedes, pictósque tapetas. Vnde belluata tapetia, Tapiz figurez. Plautus,
Neque Alexandrina, belluata, consutáque tapetia.

Centones præterea genus tapetiorum ex variis consutorum, quod intelligere videtur Plautus versu superiore per consuta tapetia: solebántque huiuscemodi tapetes capsulis & tabulis insterni: quemadmodum nunc quoque quos vocamus Tapiz de Turquie.

Sunt etiam alia tapetia picta & versicoloria, quæ à Græcis περιστρώματα vocãtur, Cicero Philip. 2,

Conchyliata Cn. Pompeii periſtromata dicit. vide Plutarchum in Themiſtocle. à verbo περιστέλλω, quod cooperio & communio atque exorno ſignificat. Itaque periſtroma generale quiddam erit, quemadmodum & tapetes & ſtragula. Conchyliata autem periſtromata dicuntur quæ infecta ſunt conchyliorum ſucco vel murice.

Sunt & peripetaſmata, aulæa, quæ ad ornandum locum ſuſpenſa extenduntur, Itali vocant Di razi: de quibus intellexiſſe videtur Horatius cũ inquit,

Interea ſuſpenſa graues aulæa ruinas
In patinam fecere.

Cicero 6. in Verrem, Quid illa Attalica tota Sicilia nominata, ab eodem Heio peripetaſmata emere oblitus eſt? A verbo περιπίπτω, quod decidere ſignificat.

Aulæum autẽ, eſt id tapetis genus, quod aulæ circumponitur ornatus cauſa. Cicero pro Cælio, Deinde, inquit, ſcabella concrepant, aulæum tollitur.

Mantilia, Des torchemains, ou ſeruiettes, Græci χειρόμακτρα vocant: quibus vtebantur ad manus abſtergendas poſt lotionem. Martialis,

Attulerat mappam nemo: dum furta timentur,
Mantile è menſa ſuſtulit Hermogenes.

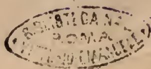
Mappas autem ſecum omnes adferebant, dum vnà cœnarent. Dicerẽ hoc loco & de culcitris, puluinis, ceruicalibus, & aliis huiuſcemodi: niſi id vnum vererer, ne præter inſtitutum feciſſe, & longior ac fuſior quàm res ipſa requirat, fuiſſe iudicarer. Itaque quod ſupereſt de hiſce rebus ad rem domeſticam ſpectantibus, in alium libellum differemus, ſiquando per otium nobis liceat bonis in-

geniis hac in re consulere. Prius quàm tamen supersedeo, tantum hoc addã (vt totus de vestibus sermo clausus ac finitus videatur (quod noster Baysius etiam in calce libelli sui posuit de coactilibus.

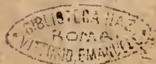
Coactilia enim pelles sunt siue lora quibus inuoluuntur alligantúrve vestiméta. quæ omnia instrumenti viatorii sunt. Græci φάσκωλον dicunt, Itali Valiza: nos vero Vne malle. [Vidulum appellare videtur Plautus in Epidico, Recte obsignatum in vidulo est marsupium.]

HAEC sunt fere quæ de vestimentorum vsu, ac ratione breui compendio in adolescentulorum gratiã ex Baysio colligere potuimus. Cuius rei qui vberiorem fructum desyderabit, hauriat ex ipso authoris fonte necesse est. Illi enim hoc acceptum referre nostra ætas debet, quòd multis vigiliis, infinita prope Græcorum ac Latinorum authorũ lectione, adde etiam acri & expurgato ipsius iudicio, vestium ac vasculorum antiqua nomina, in vsum nostrum conuertere possimus, & Latine loqui. Quod beneficium, vt est sane omnium iudicio maximum, ita mea quidem sententia alienum quiddam à iure & æquo fecisse existimari debuit is, qui non solum tãto viro gratiam non habuit, aut retulit: sed illius vigilias suo nomini adscribere ausus est: & se eius rei authorem profiteri, quam ne cogitauit quidem.

INDEX LATINARVM ET GALLICArum dictionum, quæ in hoc libello passim conspersæ & declaratæ inueniuntur.

EXCVDEBAT ROB. STEPHANVS HEBRAICARVM ET LATINARVM LITERARVM TYPOGRAPHVS REGIVS, PARISIIS, ANN. M. D. XLI. ID. APRIL.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

